

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

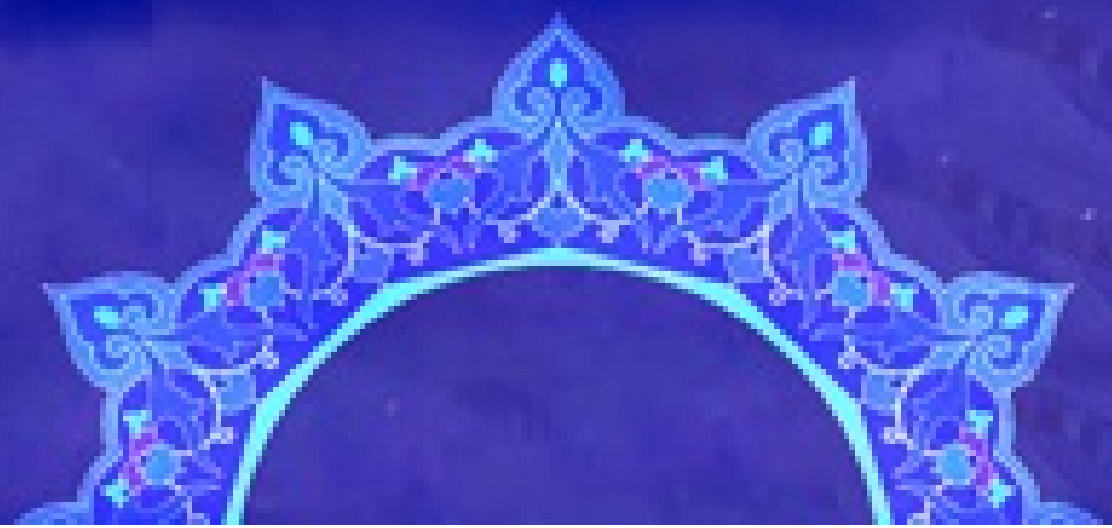
عمر الهمراء
عليها صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

چکیده مقالات

گنگرہ بزرگداشت عبدالخلیل از می مستزینی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده مقالات کنگره بزرگداشت عبدالجلیل رازی قزوینی (زنده در ۵۶۰ ق) با ترجمه عربی و انگلیسی

نویسنده:

جمعی از نویسندگان

ناشر چاپی:

موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	چکیده مقالات کنگره بزرگداشت عبدالجلیل رازی قزوینی (زنده در ۵۶۰ ق) با ترجمه عربی و انگلیسی
۱۰	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۷	یادداشت دبیر علمی
۱۷	اشاره
۲۰	الف. آماده سازی مجموعه آثار کنگره (۷ جلد)
۲۰	ب. خبرنامه کنگره (۳ شماره)
۲۰	ج. تهیه لوح فشرده (DVD) از مجموعه آثار کنگره
۲۱	الف. برگزارکنندگان
۲۲	ب. اعضای شورای علمی کنگره
۲۳	ج. گروه آماده سازی آثار، شامل: حروفچینی، ویرایش، نمونه خوانی...
۲۳	د. گروه اجرایی کنگره
۲۳	ه. مشاوران علمی کنگره
۲۵	درباره این اثر
۲۷	چکیده مقالات فارسی
۲۷	اشاره
۲۹	۱. نگاهی به کتاب «نقض» عبد الجلیل رازی
۳۰	۲. بن مایه های قرآنی عبد الجلیل رازی در «نقض»
۳۱	۳. نگاه تأویلی به آیات قرآن در «نقض»
۳۳	۴. بازشناسی مبانی و عملکرد حدیثی عبد الجلیل رازی...
۳۵	۵. معرفت خدا، توحید و اسما و صفات از دیدگاه...
۳۶	۶. مفهوم امامت و ویژگی های امامان علیهم السلام از نظر عبد الجلیل رازی

۷. مواجهه متکلمان امامی با فلسفه در سده ششم هجری ۳۸
۸. ویژگی های شیعه اصولی در نگاه عبد الجلیل قزوینی ۴۰
۹. جایگاه اصطلاح «شیعه اصولیه» در گفتمان کلامی... ۴۲
۱۰. دفاع از امامیه و براءت از اسماعیلیه در کتاب «نقض» ۴۴
۱۱. تشیع و تصوّف در کتاب «نقض» ۴۶
۱۲. کتاب «نقض» و اعتدال مذهبی ۴۸
۱۳. گذری بر ابعاد حیات فرهنگی تمدنی شیعیان در تاریخ... ۵۰
۱۴. پراکندگی جغرافیای جمعیتی شیعیان امامیه... ۵۱
۱۵. یادکردهای فرقه شناختی عبد الجلیل قزوینی در کتاب «نقض» ۵۳
۱۶. «مدرسه» سنّیان در برابر «دار العلم» شیعیان... ۵۵
۱۷. مدارس و محافل علمی و دینی و رجال شیعه در کتاب «نقض» ۵۸
۱۸. شعرای شیعی یاد شده در کتاب «نقض» ۵۹
۱۹. جغرافیای ری و قزوین در کتاب «نقض» ۶۱
۲۰. خاندان بابویه در کتاب «نقض» ۶۳
۲۱. سیطره سبک مناقب نگاری در «سده ششم و هفتم هجری» ۶۴
۲۲. ویژگی های سبکی، ساختاری و فکری کتاب «نقض» ۶۶
۲۳. بررسی فرم زبانی کتاب «نقض» با اشاراتی... ۶۸
۲۴. اخلاق و آیین جدل در کتاب «نقض» ۷۰
۲۵. مناظره و وحدت در کتاب «نقض» ۷۲
- افکار ورؤی الامین العلمی للمؤتمر ۷۷
- اشاره ۷۷
- أ. إعداد مجموعه أعمال المؤتمر (سبع مجلّات): ۸۲
- ب. إصدار نشره خبریه لتغطیه عمل المؤتمر (ثلاثه أعداد) ۸۲
- ج. إعداد قرص مضغوط (DVD) یحتوی علی کلّ أعمال المؤتمر. ۸۲

- أ. المشاركون في عقد المؤتمر ۸۳
- ب. أعضاء اللجنة العلميه للمؤتمر ۸۵
- ج. قسم إعداد الأعمال، ويشمل: تنضيد الحروف، التنقيح، المقابله... ۸۶
- د. القسم التنفيذي للمؤتمر: ۸۶
- هـ. المستشارون العلميون للمؤتمر ۸۷
- حول هذا الكتاب ۸۹
- ملخصات باللغه العربيه ۹۳
- اشاره ۹۳
۱. نظرات في كتاب «النقض» لعبد الجليل القزويني الرازي ۹۵
۲. المستندات القرآنيه لعبد الجليل القزويني الرازي في كتاب «النقض» ۹۷
۳. نظره تأويليه إلى الآيات القرآنيه في كتاب النقض ۹۹
۴. أضواء على الأصول والمنهج الحديثي... ۱۰۱
۵. معرفه الله، والتوحيد والأسماء والصفات برأى... ۱۰۳
۶. مفهوم الإمامه وخصائص الأئمه عليهم السلام ۱۰۴
۷. مواجهه متكلمي الإماميه للفلسفه في القرن السادس للهجره ۱۰۶
۸. خصائص الشيعه الاصوليه برأى عبد الجليل القزويني الرازي ۱۰۸
۹. مكانه اصطلاح «الشيعه الأصوليه» في... ۱۱۰
۱۰. الدفاع عن الإمامته والبراءه من الإسماعيليه في كتاب «النقض» ۱۱۲
۱۱. التشيع والتصوف في كتاب «النقض» ۱۱۵
۱۲. كتاب «النقض» والاعتدال الديني ۱۱۷
۱۳. إطلاله على جوانب الحياه الثقافيه والحضاريه للشيعه... ۱۱۹
۱۴. الجغرافيه السكانيه للشيعه الإماميه استناداً... ۱۲۰
۱۵. معرفه الفرق عند عبد الجليل القزويني الرازي في كتاب «النقض» ۱۲۲
۱۶. «مدرسه» أهل السنّه، في مقابل «دار العلم» الشيعيه... ۱۲۴

۱۲۸المدارس والأوساط العلمیه والدينيه ورجال الشيعه في كتاب «النقض»
۱۳۰الشعراء الشيعه المذكورون في كتاب «النقض»
۱۳۲جغرافيه الرّی وقزوین في كتاب «النقض»
۱۳۴أسره بابويه في كتاب «النقض»
۱۳۵غلبه أسلوب كتابه المناقب في القرنين السادس والسابع للهجره
۱۳۸الخصائص الأسلوبية، والبنیوتيه والفكریه لكتاب «النقض»
۱۴۰بحث في الصياغه اللغويه لكتاب «النقض» بالاشاره إلى مواضيعه
۱۴۲الأخلاق وأسلوب الجدل في كتاب «النقض»
۱۴۴المناظره والوحده الإسلاميه في كتاب «النقض»
۱۴۹ THE NOTE BY THE SCIENTIFIC SECRETARY
۱۴۹ اشاره
۱۵۲ A. PREPARING THE COLLECTION OF THE WORKS
۱۵۳ (B. THE INFORMATION SHEET OF THE CONGRESS (۳ ISSUES
۱۵۳ C. DVD OF THE WORKS PRESENTED IN THE CONGRESS
۱۵۳ A. THE ORGANIZERS OF THE CONGRESS
۱۵۴ B. THE MEMBERS OF THE SCIENTIFIC COMMITTEE
۱۵۵C. THE GROUP FOR PREPARATION
۱۵۵ D. THE EXECUTIVE GROUP OF THE CONGRESS
۱۵۵ E. THE SCIENTIFIC COUNSELORS OF THE CONGRESS
۱۵۷ ABOUT THIS WORK
۱۵۹ ENGLISH ABSTRACTS
۱۵۹ اشاره
۱۶۱A GLANCE AT THE BOOK OF "NAQD", AUTHORED BY .۱
۱۶۲THE PRINCIPLE QUR'ANIC THEMES HAVING INSPIRED .۲

۱۶۳A HERMENEUTIC VIEW TOWARD THE QUR'ANIC	۳
۱۶۵REINTRODUCTION OF THE 'ABD AL-JALIL RAZI'S	۴
۱۶۷THE KNOWLEDGE OF GOD, UNITY, THE NAMES AND	۵
۱۶۸THE MEANING OF IMAMATE AND	۶
۱۷۰THE APPROACHES TAKEN BY IMAMIYYAH	۷
۱۷۲ THE CHARACTERISTICS OF THE	۸
۱۷۴THE STATUS OF THE TERM "JURISPRUDENCE	۹
۱۷۶ SUPPORTING IMAMIYYAH AND REJECTING	۱۰
۱۷۸"SHIISM AND SUFISM IN THE BOOK OF "NAQD	۱۱
۱۸۰ THE BOOK OF "NAQD" AND RELIGIOUS MODERATENESS	۱۲
۱۸۲ A REVIEW OF THE ASPECTS OF THE CULTURAL	۱۳
۱۸۳THE GEOGRAPHICAL SPREAD OF THE IMAMIYYAH SHIITE	۱۴
۱۸۵ SECT-STUDY REFERENCES BY 'ABD AL-JALIL QAZVINI IN	۱۵
۱۸۷THE SUNNITE "MADRASA" VS. THE SHIITE	۱۶
۱۹۰THE SCIENTIFIC AND RELIGIOUS SCHOOLS AND	۱۷
۱۹۱"THE SHIITE POETS MENTIONED IN THE BOOK OF "NAQD	۱۸
۱۹۳ THE GEOGRAPHY OF RAY AND QAZVIN	۱۹
۱۹۵ THE FAMILY OF BABIVEIH IN THE BOOK OF NAQD	۲۰
۱۹۶THE PREVALENCE OF HAGIOGRAPHY IN	۲۱
۱۹۸THE STYLISTIC, STRUCTURAL AND INTELLECTUAL	۲۲
۲۰۰A STUDY OF THE LINGUISTIC FORM	۲۳
۲۰۲THE ETHICAL CONSIDERATIONS AND RITES	۲۴
۲۰۴"ARGUMENTATION AND UNITY IN THE BOOK OF "NAQD	۲۵
۲۰۶	درباره مرکز

چکیده مقالات کنگره بزرگداشت عبدالجلیل رازی قزوینی (زنده در ۵۶۰ ق) با ترجمه عربی و انگلیسی

مشخصات کتاب

سرشناسه : کنگره بزرگداشت عبدالجلیل رازی قزوینی (۱۳۹۰ : قم)

عنوان قراردادی : نقض . شرح

عنوان و نام پدیدآور : چکیده مقالات کنگره بزرگداشت عبدالجلیل رازی قزوینی (زنده در ۵۶۰ ق) با ترجمه عربی و انگلیسی / مترجمان خلیل زامل عصامی □ سیدعبدالمجید طباطبایی لطفی.

مشخصات نشر : قم : موسسه دارالحدیث العلمیه والثقافیه، مرکز للطباعه والنشر؛ تهران : کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۱۳۵، ۶۰ ص.؛ ۲۱×۱۱ س م.

فروست : مجموعه آثار کنگره بزرگداشت عبدالجلیل رازی قزوینی؛ ۷.

شابک : دوره ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۳-۶۱۶-۶؛ ؛ ۳۰۰۰۰ ریال ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۳-۶۲۳-۴

یادداشت : عربی- انگلیسی- فارسی.

یادداشت : عنوان عطف: چکیده مقالات، با ترجمه عربی و انگلیسی.

عنوان عطف : چکیده مقالات، با ترجمه عربی و انگلیسی.

موضوع : عبدالجلیل قزوینی، عبدالجلیل بن ابوالحسین، ۵۰۴-۵۸۵؟ ق. -- کنگره ها

موضوع : عبدالجلیل قزوینی، عبدالجلیل بن ابوالحسین، ۵۰۴-۵۸۵؟ ق. نقض -- نقد و تفسیر -- مقاله ها و خطابه ها

موضوع : شیعه -- دفاعیه ها و ردیه ها

موضوع : اهل سنت -- دفاعیه ها و ردیه ها

شناسه افزوده : زامل عصامی، خلیل، مترجم

شناسه افزوده : طباطبایی لطفی، سیدعبدالمجید، مترجم

شناسه افزوده : موسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث. سازمان چاپ و نشر

شناسه افزوده : ایران. مجلس شورای اسلامی. کتابخانه، موزه و مرکز اسناد

رده بندی كنگره : BP۲۱۲/۵ الف/ك ۸۴ ۱۳۹۰

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۱۷

شماره کتابشناسی ملی : ۳۱۵۷۶۰۴

ص : ۱

اشاره

ص: ۷

یادداشت دبیر علمی

اشاره

یادداشت دبیر علمی. ری، یکی از کهن ترین مراکز تمدنی ایران است که قدمت چندین هزارساله دارد و مردمان آن را قومی با تمدن و هنر پیشرفته توصیف کرده اند. این شهر در سال ۲۲ هجری به دست مسلمانان افتاد و توسعه اش از آن پس آغاز شد و تا بدان جا گسترش یافت که پیش از حمله مغول (سال ۶۱۶ ق)، آن را یکی از بزرگ ترین و آبادترین بلاد اسلامی توصیف و جمعیت آن را بالغ بر دو میلیون نفر گزارش کرده اند. (۱) در دوره اسلامی، ری، از سده سوم و چهارم، دارای یک حوزه نسبتاً توانمند علمی شد و شخصیت های بزرگی را، از شیعه و اهل سنت، در خود پروراند. عالمان و اندیشمندانی چون: ثقه الاسلام کلینی (م ۳۲۹ ق)، ابن قتیبه رازی (ق ۴)، ابن مسکویه (م ۳۲۱ ۴۲۱ ق)، ابو حاتم رازی (م ۳۲۲ ق)، ابن فارس رازی (۳۲۹ ۳۹۵ ق)، ابو بکر رازی (۳۲۵ ۳۸۵ ق)، محمّد بن زکریا رازی (م ۳۰۲ ق) و... در این دوره می زیسته اند. با افول و از رونق افتادن حوزه های علمی بغداد و قم، ری به

۱- ر. ک: اشکال العالم، ص ۱۴۶؛ عجایب المخلوقات، ص ۲۲۶؛ آثار البلاد، ص ۳۷۵؛ معجم البلدان، ج ۳، ص ۱۱۶؛ الکامل فی التاریخ، ج ۱، ص ۵۸؛ تاریخ آستانه ری، ص ۳۳.

ص: ۸

سرآمد شهرهای علمی شیعه در آن روزگار تبدیل شد و قرن پنجم و ششم، دوران بالندگی علمی ری به شمار می رود. در این برهه، عالمانی همچون: ابو الفتوح رازی (ق ۶)، صفی الدین رازی (ق ۶) صاحب کتاب تبصره العوام، سدید الدین حمصی رازی (م ۶۰۰ ق) نویسنده کتاب المنقذ من التقليد، شیخ منتجب الدین رازی (۵۰۴ ۵۸۵ ق) نویسنده کتاب الفهرست و قطب الدین رازی (م ۶۹۶ ۷۶۶ ق) تأثیرگذار بوده اند. دو. از زندگی عبد الجلیل رازی، اطلاعات دقیقی در دست نیست. تنها منبع برای شناخت اجمالی او، فهرست شیخ منتجب الدین رازی است که معاصر وی بود و نیز کتاب نقض از خود وی که در لابه لای آن و به مناسبت، مطالبی را در باره خود، بازگو کرده است. منتجب الدین، او را چنین توصیف کرده است: [\(۱\)](#) این تعبیرها (الشیخ، الواعظ، نصیر الدین، عالم، فصیح، دین) نشان دهنده جایگاه علمی، اجتماعی و معنوی عبد الجلیل است. آثار عبد الجلیل، بنا بر کتاب های الفهرست و نقض، عبارت اند از: ۱. تنزیه عایشه عن الفواحش العظیمه (تألیف شده در سال ۵۳۳ ق)؛ ۲. البراهین فی إمامه أمير المؤمنين (تألیف شده در سال ۵۳۷ ق)؛ ۳. السؤالات و الجوابات (در هفت جلد)؛ ۴. مفتاح الراحة فی فنون الحکایات یا مفتاح التذکیر؛ ۵. رساله ای در ردّ ملحدان؛ ۶. بعض مثالب النواصب فی نقض «بعض فضائح الروافض»

۱- فهرست منتجب الدین، ص ۸۷.

ص: ۹

معروف به نقض (تألیف شده بین سال‌های ۵۵۶ تا ۵۶۶ ق). روزگار عبد الجلیل، دارای ویژگی‌ها و شاخصه‌هایی است که آشنایی با آنها در شناخت عبد الجلیل و کتاب او بی‌تأثیر نیست، چنان‌که از روی عناوین آثار عبد الجلیل نیز می‌توان تا حدودی به این تأثیر و ارتباط، پی‌برد. زمانه عبد الجلیل، یعنی نیمه دوم قرن پنجم تا اواخر قرن ششم را می‌توان دارای چند ویژگی عمده دانست: ۱. آبادانی ری و ایران؛ ۲. سست شدن پایگاه خلافت در جهان اسلام و نیز در فضای سیاسی؛ ۳. رواج باطنی‌گری و اندیشه‌های حسن صباح؛ ۴. اختلافات و منازعات شیعه و سنی؛ ۵. رونق مجالس دینی با جان‌مایه مباحث کلامی و برگزاری مجالس مناظره؛ ۶. هم‌اندیشی دینی و تفاهم مذهبی؛ ۷. رواج زندقه و دین‌گریزی. عبد الجلیل، چنان‌که عناوین آثارش نشان می‌دهد، عالمی است حاضر در زمان که رخدادهای فرهنگی زمانه‌اش را به خوبی درک می‌کند. او به منازعات مذهبی دامن نمی‌زند؛ بلکه با پایبندی به باورها و اعتقادات خویش تلاش می‌کند آنها را به هسته‌ای استوار، باورپذیر و قابل دفاع، فروکاهد. لذا نخستین کتابش تنزیه عایشه است. او می‌کوشد پرسش‌های مطرح در جامعه‌اش را پاسخ دهد و از این رو، کتاب السؤالات و الجوابات را در هفت جلد می‌نگارد. او در کتاب نقض، اتهام‌های بی‌جای یک متعصب را پاسخ می‌دهد. این کتاب، در

الف. آماده سازی مجموعه آثار کنگره (۷ جلد)**ب. خبرنامه کنگره (۳ شماره)****ج. تهیه لوح فشرده (DVD) از مجموعه آثار کنگره**

عین حال، از گستردگی دانش و اطلاعات عبد الجلیل پرده برمی دارد و فصاحت و بلاغت و شیوایی نثر او را به نمایش می گذارد. سه. پس از برگزاری کنگره بین المللی کلینی در بهار ۱۳۸۸، اندیشه برگزاری کنگره بزرگداشت عبد الجلیل، به صورت جدی شکل گرفت و از آغاز سال ۱۳۸۹ با برگزاری جلسات شورای عالی سیاست گذاری و نیز جلسات شورای علمی کنگره، فعالیت های کمیته علمی کنگره آغاز شد. محصول دو سال فعالیت های این کمیته را در چند بند، فهرست می کنیم:

الف. آماده سازی مجموعه آثار کنگره (۷ جلد) ۱. کتاب نقض با ویرایش علمی جدید؛ ۲. عبد الجلیل رازی قزوینی، روزگار و کتاب وی؛ ۳. شناخت نامه عبد الجلیل و «نقض»؛ ۴. بررسی توصیفی ساختار دستوری کتاب «نقض»؛ ۵. مجموعه مقالات کنگره (در دو جلد)؛ ۶. چکیده مقالات با ترجمه عربی و انگلیسی.

ب. خبرنامه کنگره (۳ شماره) ج. تهیه لوح فشرده (DVD) از مجموعه آثار کنگره همچنین شورای علمی، برنامه های دیگری را نیز لازم و مفید تشخیص داد که از جهت اجرا متوقف بر آماده سازی کتاب نقض با ویرایش جدید بود و از این رو، انجام یافتن آنها به پس از برگزاری کنگره موکول شد. این کارها عبارت اند از:

الف. برگزارکنندگان

۱. بازنویسی کتاب نقض؛ ۲. ترجمه متن بازنویسی شده نقض به زبان انگلیسی؛ ۳. ترجمه متن بازنویسی شده نقض به زبان عربی. چهار. سپاس گزاری و قدرشناسی از همه کسانی که در شکل گیری و به ثمر نشستن این کنگره سهم داشتند، وظیفه ای اخلاقی و دینی است. بدین سبب، با یادکرد نام افراد و سازمان هایی که به شکلی در آن نقش داشته اند، کمترین وظیفه را در سپاس گزاری، به جای می آوریم.

الف. برگزارکنندگان این کنگره با مشارکت علمی، معنوی و مادی این مراکز به ثمر نشست که به ترتیب حروف الفبا عبارت اند از: ۱. آستان حضرت عبد العظیم حسنی علیه السلام، تولیت: آیه الله محمد محمدی ری شهری؛ ۲. انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، رئیس: حجّه الاسلام و المسلمین محمد جواد ادبی؛ ۳. جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه، رئیس: حجّه الاسلام و المسلمین علیرضا اعرافی؛ ۴. کتاب خانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، رئیس: حجّه الاسلام و المسلمین رسول جعفریان؛ ۵. مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام، رئیس: حجّه الاسلام و المسلمین محمد حسن اختری؛ ۶. مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، رئیس: آیه الله محمد علی تسخیری؛

ب. اعضای شورای علمی کنگره

علیه السلام . مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، رئیس: حجّه الاسلام و المسلمین حمید شهریاری؛ ۸. معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاون: جناب آقای بهمن درّی؛ ۹. مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، رئیس: آیه الله محمّد محمّدی ری شهری. یادآوری می شود که جلسات شورای عالی سیاست گذاری، با حضور رؤسا و مدیران مراکز و نهادهای یاد شده برگزار می گردید.

ب. اعضای شورای علمی کنگره شورای علمی کنگره شورای علمی کنگره، مرکب از شخصیت های علمی حقیقی و نمایندگان علمی مراکز برگزارکننده بود که به ترتیب حروف الفبا عبارت اند از: ۱. حجّه الاسلام و المسلمین علی اصغر اوحدی (نماینده مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی)؛ ۲. جناب استاد ناصر باقری بیدهندی (نماینده جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه)؛ ۳. حجّه الاسلام و المسلمین رسول جعفریان؛ ۴. جناب استاد قاسم جوادی (صفری)؛ ۵. حجّه الاسلام و المسلمین محمّدحسین درایتی؛ ۶. حجّه الاسلام و المسلمین محمّد کاظم رحمان ستایش؛ ۷. حجّه الاسلام و المسلمین محمّد سالار (نماینده مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام)؛

ج. گروه آماده سازی آثار، شامل: مروفچینی، ویرایش، نمونه خوانی...**د. گروه اجرایی کنگره****ه. مشاوران علمی کنگره**

۸. حجه الاسلام و المسلمین علی صدرایی خوبی؛ ۹. آقای دکتر پرویز فارسیجانی (نماینده انجمن آثار و مفاخر فرهنگی)؛ ۱۰. جناب استاد میرهاشم محدث (فرزند میر جلال الدین محدث ارموی، مصحح کتاب نقض)؛ ۱۱. حجه الاسلام و المسلمین محمد مهدی معراجی؛ ۱۲. حجه الاسلام و المسلمین محمد علی مهدوی راد.

ج. گروه آماده سازی آثار، شامل: مروفچینی، ویرایش، نمونه خوانی و صفحه آرایی ۱. آقای حسین پورشریف (ویراستار)؛ ۲. آقای مهدی جوهرچی (نمونه خوان)؛ ۳. آقای محمد کریم صالحی (حروفچین و صفحه آرا).

د. گروه اجرایی کنگره ۱. حجه الاسلام محمد مهدی خوش قلب (دبیر اجرایی)؛ ۲. آقای امیرحسین سعیدی صابر.

ه. مشاوران علمی کنگره ۱. آقای هادی ربّانی؛ ۲. آقای محمّدهادی خالقی. همین جا باید از نویسندگان آثار و مقالات و اساتیدی که در مراحل مختلف ویرایش جدید کتاب نقض، تلاش و همکاری داشتند، سپاس گزاری کرد که البته نام آنها بر روی آثار و نیز در شناسنامه کتاب ها آمده است. همچنین از همه بزرگوارانی که در ارزیابی آثار یا

ص: ۱۴

برقراری ارتباطات علمی کوشش نمودند، قدردانی می‌کنم و تلاش همکاران خود را در بخش‌های مختلف معاونت اداری مالی مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث می‌ستایم. مهدی مهریزیدیر کمیته علمی جمعه ۱۸ فروردین ۱۳۹۱۱۴ جمادی الأولى ۱۴۳۳۶ آوریل ۲۰۱۲

ص: ۱۵

درباره این اثر

درباره این اثر آنچه می توانست محور پژوهش ها یا نگارش مقالات در باره عبد الجلیل رازی قزوینی قرار گیرد، یکی زندگی و آثار وی بود و دیگری زمانه و روزگار او. از آن جا که زندگی او در منابع تاریخ و تراجم، انعکاس اندکی داشته و از آثارش تنها کتاب نقض باقی مانده است، نگارش و پژوهش در محور نخست، تنها به کتاب نقض اختصاص می یافت، در حالی که زمانه و روزگار او، زمینه تأملات علمی و پژوهشی بسیار است. با توجه به مقالات فارسی منتشر شده پیش از این در باره کتاب نقض و شخصیت عبد الجلیل که دست کم ۲۲ عنوان مقاله است، دایره کار تدوین مقاله محدودتر می شد. همچنین کارهای تحلیل تاریخی، نگرش نقادانه به تاریخ و جریان شناسی تاریخی، در مجامع علمی ایران، راغبان اندک دارد و کم تر دغدغه پژوهشگران قرار می گیرد. با این اوصاف، با فراخوان و سفارش های خاص، تعداد ۲۵ مقاله پذیرفته و تأیید شده توسط شورای علمی، به کنگره واصل شد که در دو جلد، در اختیار محققان و اهل نظر قرار می گیرد. از این تعداد،

ص: ۱۶

دوازده مقاله در جلد نخست و سیزده مقاله در جلد دوم جای گرفته اند. این مقالات را از نظر محتوا می توان در شش موضوع عام، دسته بندی کرد: ۱. نگاه کلی به کتاب نقض: ۱ مقاله (مقاله اول) ۲. مباحث قرآنی و حدیثی: ۳ مقاله (مقاله دوم تا چهارم) ۳. مباحث کلامی: ۸ مقاله (مقاله های پنجم تا دوازدهم) ۴. مباحث تاریخ و جغرافیا: ۹ مقاله (مقاله های اول تا نهم از جلد دوم) ۵. سبک شناسی کتاب نقض: ۲ مقاله (مقاله های دهم و یازدهم از جلد دوم) ۶. مناظره و جدل: ۲ مقاله (مقاله های دوازدهم و سیزدهم از جلد دوم) از منظری دیگر، از این ۲۵ مقاله، سه مقاله به روزگار و زمانه عبد الجلیل مربوط اند (مقاله هفتم از جلد اول و مقاله های اول و نهم از جلد دوم) و ۲۲ مقاله به کتاب نقض پرداخته اند. از میان نویسندگان مقالات، چهار تن خانم و ۲۱ نفر مرد بوده اند. در اثر حاضر، چکیده این ۲۵ مقاله به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی در اختیار محققان و پژوهشگران قرار می گیرد. تعریب چکیده ها توسط جناب آقای خلیل زامل عصامی و ترجمه به انگلیسی توسط جناب آقای سید عبد المجید طباطبایی لطفی صورت گرفته است که بدین وسیله از تلاش آنان تقدیر می گردد.

ص: ۱۷

چکیده مقالات فارسی

اشاره

چکیده مقالات فارسی

.

ص: ۱۸

..

۱. نگاهی به کتاب «نقض» عبد الجلیل رازی

انگاہی به کتاب «نقض» عبد الجلیل رازی آیه الله رضا استادی کتاب نقض با این که کتابی کلامی شناخته می شود که در رد کتاب بعض فضائح الروافض نگاشته شده است، پُر است از نکات تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی و... که استخراج و بررسی آنها می تواند بسیار مفید باشد. نویسنده در این مقاله، بر آن بوده است که از لابه لای کتاب نقض، برخی نکات را که مفید و ارزشمند تشخیص می دهد، بیرون بکشد و آنها را تبیین نماید. این نکات، عبارت اند از: پیشنهاد تألیف نقض؛ ترک پاسخگویی عجولانه؛ مقابله به مثل با معاندان و متعصبان؛ شفاف سازی عقاید جریان؛ اختلاف با محدثان؛ رعایت خط قرمزها؛ فضائح پنج گانه روافض از دید نویسنده سنی؛ احترام به اهل سنت؛ شهرهای شیعه نشین و سنی نشین؛ برخی نکات تاریخی، جغرافیایی و... به اعتقاد نویسنده، مطالب سودمند و تازه ای در کتاب نقض وجود دارند که بسیاری از آنها جز در این اثر، در جای دیگر بیان نشده اند. کلیدواژه ها: نقض، عبد الجلیل رازی، آداب مناظره، جغرافیای تاریخی، کلام شیعه.

۲. بن مایه های قرآنی عبد الجلیل رازی در «نقض»

بن مایه های قرآنی عبد الجلیل رازی در «نقض» دکتر علی راد(۱) کتابِ نقض عبد الجلیل رازی، هر چند کتابی کلامی با رویکرد جدلی است، لیکن قرآن، حضور جدی ای در مباحث آن دارد و نزدیک به سیصد آیه، در آن مورد استناد قرار گرفته است. رازی از این آیات، در ردّ و ابطال دیدگاه مخالف، یا تثبیت آرای خودش بهره جسته و با روش اجتهادی کلامی، تلویحا تفسیری کلامی از معارف اعتقادی قرآن ارائه کرده است. رازی، آگاهی های خوبی از دانش تفسیر داشته و مطابق با مبانی تفسیری امامیه، اصول و قواعد خاص دانش تفسیر، به بررسی آیات پرداخته است. مبانی قرآن شناختی، آرای علوم قرآنی، روش شناسی تفسیری، دیدگاه های تفسیری و تأویلی رازی، و آموزه های قرآنی کلامی نقض، از محورهای اصلی این پژوهش است. کلیدواژه ها: عبد الجلیل رازی، نقض، قرآن، تفسیر، تأویل، مبانی، روش، آرا.

۳. نگاه تأویلی به آیات قرآن در «نقض»

نگاه تأویلی به آیات قرآن در «نقض» دکتر محمّد رضا موحدی (۱) شیوه بهره‌گیری از تأویل آیات قرآنی در کتاب نقض، اساسی‌ترین دغدغه مقاله حاضر است. در این مقاله، پس از توضیحی مختصر در باره تفاوت تفسیر و تأویل، مطلبی به اختصار در باب کاربرد واژه «تأویل» و تنوع معانی آن در نقض، آمده است. آن‌گاه به بررسی نمونه‌های برجسته از تأویل آیات قرآنی در نقض پرداخته شده است. بخش اعظم کاربرد آیات قرآنی در نقض، پس از استشهادهای لفظی (لغوی، فقهی، تاریخی و...)، به تطبیق‌های کلامی و از آن مهم‌تر، برداشت‌های تأویلی، اختصاص می‌یابد. ذکر این تأویل‌ها گاه در سیاق ردّیه بر اتهام‌ها و افتراهای حریف بوده و فی‌المثل در ردّ این تأویل که مقصود از (وَالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ) علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام بوده باشند، سخن از چنین تأویلی به میان آمده و گاه این تأویلات در سیاق پذیرش، اثبات یا تأیید عقیده مؤلف صورت گرفته است. بررسی

ص: ۲۲

بخشی از تأویل‌های به کار گرفته شده در نقض، می‌تواند خواننده را به این نتیجه نزدیک سازد که میزان کاربرد برداشت‌های تأویلی نسبت به مباحث تفسیری، تا چه میزان پرتأثیر و جریان ساز بوده است. این تأثیر را حتی می‌توان در برخی تأویلات باز بسته به شیعه که از زبان خصم بیرون می‌تراود، واکاوی کرد و از آن طریق، مجالی را که زمینه سازِ چنان اتهاماتی شده، نشانه گرفت. بی‌شک، با شناخت این گسل‌هاست که گام‌های نخست در آسیب‌شناسی فرقه‌های آغازین اسلامی، برداشته می‌شود. کلیدواژه‌ها: تأویل قرآن، اندیشه‌های کلامی، تفسیر، کتاب نقض، عبد الجلیل رازی.

۴. بازشناسی مبانی و عملکرد حدیثی عبد الجلیل رازی...

۴ بازشناسی مبانی و عملکرد حدیثی عبد الجلیل رازی در کتاب «نقض» محمدمهدی احسانی فر (۱) عبد الجلیل قزوینی رازی متکلم شیعی، کتاب نقض یا همان بعض مطالب النواصب فی نقض «بعض فضائح الروافض» را در نیمه دوم قرن ششم هجری نگاشت و در آن به برخی از شبهات اهل سنت زمان خود در باره شیعه، پاسخ گفت. او بیش از دو بیست و هفتاد آیه قرآن و بیشتر از صد و هشتاد حدیث را بن مایه مناظرات خود قرار داد و آنها را در مجموعه پانصد صفحه ای کتابش به بررسی گذاشت. در این مقاله، ابتدا شناخت نامه ای کوتاه از عبد الجلیل و کتاب وی می آید؛ سپس مبانی حدیثی او که در زمره اصولیان است تحلیل می شود. درایه الحدیث در کتاب نقض در همین بخش آمده و روشن می شود که سابقه قواعد الحدیث و مصطلحات حدیثی در شیعه به پیش از شهید ثانی برمی گردد. آن گاه روش و مبانی فقه الحدیثی و نقد الحدیثی مؤلف که نشان دهنده روشمندی محدثان متقدم در فهم و

ص: ۲۴

نقد حدیث است، شناسایی می‌گردد. در پایان، شناس نامه ای از تفکر حدیثی عبد الجلیل ارائه می‌شود. بیشتر یافته های این مقاله از عملکرد حدیثی عبد الجلیل استخراج شده و اندک گفتارهای حدیثی او نیز مورد بهره برداری قرار گرفته اند. کلیدواژه ها: عبد الجلیل قزوینی رازی، نقض، مناظرات فریقین، کلام و عقاید، علوم حدیث، روش شناسی.

۵. معرفت خدا، توحید و اسما و صفات از دیدگاه...

معرفت خدا، توحید و اسما و صفات از دیدگاه مرحوم عبدالجلیل قزوینیمحمد بیابانی اسکویی (۱) انسان، آن گاه که به خدای خویش، به حقیقت معرفت توجه می کند، خود را مخلوق و مملوک و محتاج به تمام ذات او می یابد. پس عبودیت و بندگی او را بالاترین کمال خویش می داند. در این مقاله، راه رسیدن به حقیقت معرفت خدا از نظر عبد الجلیل قزوینی رازی و دیگر عالمان شیعی و نیز از منظر آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام بررسی شده است. توحید خدای تعالی و اسما و صفات الهی، بخش های دیگر این تحقیق را به خود اختصاص داده اند. کلیدواژه ها: معرفت الله، توحید، اقسام توحید، اسما و صفات، عبد الجلیل قزوینی.

۶. مفهوم امامت و ویژگی های امامان علیهم السلام از نظر عبد الجلیل رازی

۶ مفهوم امامت و ویژگی های امامان علیهم السلام از نظر عبد الجلیل رازی صغیر غلامی (۱) امامت، منصبی الهی است و امام، وظیفه هدایت خلق را بر عهده دارد. امام الهی برای انجام دادن این مسئولیت مهم باید ویژگی هایی متناسب با مقام خود داشته باشد. این مقاله به بررسی ویژگی های امامان الهی از نظر عبد الجلیل رازی پرداخته است. در هر یک از این ویژگی ها، پس از بررسی اجمالی آن از منظر عقل، قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام، نظر نویسنده کتاب نقض و نقدهای وی بر کلام نویسنده بعضی فضاخ روافض مطرح شده است. ویژگی ها یا شرایط لازم امامت از نظر عبد الجلیل عبارت اند از: ۱. نص؛ ۲. علم؛ ۳. عصمت. وی همچنین امام را مفترض الطاعه می داند و جاری شدن معجزه به دست او را ممکن و گاه واجب می شمارد. مقاله حاضر، پس از اشاره به اهمیت موضوع و پیشینه بحث، به

۱- پژوهشگر حوزه فلسفه و کلام.

موضوعات زیر پرداخته است: معنا و حقیقت امامت، راه تعیین امام و بررسی نظر عبد الجلیل رازی در باره علم، عصمت، منصوص بودن و امکان جاری شدن معجزه به دست امام. کلیدواژه ها: امامت، علم الهی، عصمت، نص، معجزه، و عبد الجلیل رازی.

۷. مواجهه متکلمان امامی با فلسفه در سده ششم هجری

۷. مواجهه متکلمان امامی با فلسفه در سده ششم هجری کتر علی نقی خدایاری (۱) یکی از مباحث درخور مطالعه در ساحت تاریخ کلام امامیه، شیوه مواجهه و تعامل متکلمان امامی با فلسفه و آموزه های فلسفی در دوره های گوناگون است. بر پایه مطالعه حاضر، در سده ششم هجری، مواجهه امامیان با فلسفه، بر دو گونه رویارویی مثبت، و رویارویی منفی و انتقادی، صورت بسته است. در بخش مواجهه مثبت، گونه هایی چون: به کارگیری مبانی و آموزه های فلسفی در اثبات مسائل کلامی، پذیرش برخی آموزه های فلسفی مغایر آموزه های کلامی، تاریخ نگاری فلسفی، نقل سخنان فیلسوفان در متون اخلاقی، مناقب نگاشته ها و تفاسیر قرآن کریم، قابل شناسایی اند. مواجهه منفی با فلسفه و آموزه های فلسفی نیز در سه شکل نقد عمومی، ردیه نگاری و نقد مبانی و آموزه های فلسفی، صورت بسته است. مهم ترین مسائل اختلافی و مورد نقد متکلمان امامی نیز عبارت اند از: نحوه فاعلیت

۱- استادیار جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه، گروه شیعه شناسی.

ص: ۲۹

خدا، دیرینگی جهان، فلسفه آفرینش، حقیقت انسان، معاد، قول به طبایع، معجزه و راه شناخت پیامبران. در کتاب نقض، مواجهه مثبت با فلسفه، نمودی ندارد و رویکرد نویسنده به فلسفه و آموزه های فلسفی، سراسر منفی و انتقادی است. کلیدواژه ها: کلام امامیه، فلسفه، مواجهه مثبت، مواجهه منفی، ردیه نگاری، سده ششم، عبد الجلیل رازی.

۸. ویژگی‌های شیعه اصولی در نگاه عبد الجلیل قزوینی

ویژگی‌های شیعه اصولی در نگاه عبد الجلیل قزوینی قاسم صفری (جوادی) (۱) کتاب نقض، تنها اثر به جای مانده از عبد الجلیل قزوینی رازی (نویسنده شیعی قرن ششم هجری) است. کتاب، دارای اطلاعات منحصر به فردی از تاریخ تشیع (قرن ششم و ما قبل آن)، فرقه‌های گوناگون شیعی، جغرافیای تشیع در ایران و کشورهای دیگر، اندیشه‌های شیعی و غیر شیعی و... است. در این نوشتار، سعی بر آن است که «ویژگی‌های شیعه اصولی در نگاه عبد الجلیل قزوینی» بررسی شود. آنچه قزوینی در کتاب نقض آورده، کلاً از ناحیه شیعه اصولیه است؛ اما در این جا تنها به مواردی پرداخته شده که صراحتاً به عنوان عقیده شیعه اصولیه (با ذکر شیعه اصولیه) آمده و یا در عبارات دیگر، قرینه‌ای وجود داشته که منظور از آن، همان شیعه اصولیه است. گرچه مباحث مربوط به ویژگی‌های شیعه اصولی در نقض به

۱- عضو هیئت علمی و مدیر گروه ادیان و مذاهب جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه.

ص: ۳۱

صورتی پراکنده (و نه با ترتیبی منطقی) بیان شده اند، با این حال، در این مقاله، به این ویژگی ها، ترتیب خاصی بخشیده شده و برای هر موضوع، سخن نویسندگان بعض فضائح الروافض و به دنبال آن، پاسخ عبد الجلیل قزوینی از کتاب نقض آورده شده است. کلیدواژه ها: شیعه اصولی، شیعه اصولیه، شیعیان اصولی، شیعه امامیه اصولیه، نقض، بعض فضائح الروافض.

۹. جایگاه اصطلاح «شیعه اصولیه» در گفتمان کلامی...

۹. جایگاه اصطلاح «شیعه اصولیه» در گفتمان کلامی عبدالجلیل قزوینی رازی‌سید محمد‌هادی گرامی (۱) تقابل اخباریان و اصولیان از سده یازده هجری و هم زمان با فعالیت‌های ملاً محمد‌دائیمین استرآبادی آغاز شد. در عین حال، کاربرد اصطلاحات «اخباری» و «اصولی» را می‌توان به شکل محدودتری در سده‌های پیشین نیز پیجویی کرد. کتاب نقض عبد الجلیل قزوینی رازی، از معدودترین آثار امامی در سده‌های میانه است که در آنها تقابل میان اصولیه و اخباریه، به شکل نسبتاً خوبی انعکاس یافته است و به طور خاص، در موارد متعددی از گروهی به نام «شیعه اصولیه» یاد شده است. بر اساس یک خوانش اولیه، به نظر می‌رسد که تقابل مطرح شده در کتاب نقض، به اصحاب حدیث قم و امامیان متمایل به مکتب متکلمان بغداد اشاره داشته باشد. این مقاله، با ردّ این خوانش و یک فرضیه دیگر، در نهایت نشان خواهد که کاربرد اصطلاح «شیعه اصولیه» در گفتمان کلامی عبد الجلیل قزوینی رازی، ماهیتی کاملاً

۱- دانشجوی دکتری الهیات دانشگاه امام صادق علیه السلام (m.h.gerami@hotmail.com).

ص: ۳۳

راهبردی (۱) دارد. گرچه در ظاهر، عبد الجلیل از جریان های امامی همچون اصولیه و اخباریه، یاد می کند، اما عدم تطبیق اطلاعات موجود در کتاب، با شخصیت های شناخته شده این جریان ها، نشان می دهد که مطرح کردن جریانی به عنوان «شیعه اصولیه» و سپس خبر دادن از تقابل آنها با اخباریه، صرفاً راهبردی برای بازیابی جایگاه اجتماعی امامیه در عصر عبد الجلیل بوده است. کلیدواژه ها: شیعه اصولیه، شیعه اخباریه، نقض، عبد الجلیل قزوینی، سده ششم، راهبرد، گفتمان کلامی.

۱- در این مقاله، بارها از تعبیر «راهبرد» استفاده شده است که معادل فارسی «استراتژی» است.

۱۰. دفاع از امامیه و برائت از اسماعیلیه در کتاب «نقض»

۱۰ دفاع از امامیه و برائت از اسماعیلیه در کتاب «نقض» دکتر رسول رضوی (۱) در عصری که عبد الجلیل رازی، کتاب نقض را می نگاشت، ممالک اسلامی، بین دو خلافت غربی فاطمی و شرقی عباسی، تقسیم شده بود. این دو خلافت، با استفاده از ابزار سیاست، فرهنگ، دین، مذهب و هر مستمسک دیگری، سعی داشتند تا مخالفان خود را از میان بردارند و سرتاسر ممالک اسلامی را تحت نفوذ خود درآورند. در این بین، پیروان اهل بیت علیهم السلام یعنی شیعیان امامیه که بعد از برافتادن آل بویه و حمدانیان، پناه سیاسی و نظامی خود را از دست داده بودند، باید فشارهای هر دو طرف را تحمل می کردند و در عین حال، به دفاع از مکتب خود می پرداختند؛ چرا که عباسیان، آنان را به اتهام قرمطی و اسماعیلی بودن می کشتند و نزاریان و قرمطیان، به اتهام تقیه و همراهی با اهل سنت. در چنین اوضاع و احوالی، نقش علمای امامیه، حیاتی و تعیین

۱- استادیار گروه کلام اسلامی دانشکده علوم حدیث.

ص: ۳۵

کننده بود. آنان علاوه بر تبیین اصول و فروع مکتب اهل بیت علیهم السلام باید از اتهام‌های وارده از سوی مخالفان، براءت می‌جستند و از گرایش ضعفا به مکاتب مخالف یا ورود آرای مخالفان در میان شیعیان امامیه، جلوگیری می‌کردند و این همان کار یا شاه کاری است که عبد الجلیل رازی در کتاب بعض مثالب النواصب فی نقض «بعض فضائح الروافض» معروف به نقض، انجام داده و به زیبایی از عهده آن برآمده است. وی در دفاع از امامیه، تبیینی دقیق و شفاف از عقاید و احکام مکتب اهل بیت علیهم السلام ارائه می‌دهد و مرز بین امامیه و اسماعیلیان نزاری، مستعلوی و قرمطی را مشخص می‌کند و در عین دفاع، حمله را نیز فراموش نمی‌کند. ابتدا سعی می‌کند صف «سلجوقیان حنفی» را از «حنابله» و «اصحاب الحدیث» جبرگرا، جدا کند و سپس آرای ظاهرگرایان را مخالف منافع و مقاصد خلافت عباسی جلوه دهد. کلیدواژه‌ها: شیعه، ملحد، قرمطی، صباحیان، امامیه، باطنیه.

۱۱. تشیع و تصوف در کتاب «نقض»

۱۱ تشیع و تصوف در کتاب «نقض» ابوالفضل هاشمیکتاب نقض، در قرن ششم به منظور پاسخ دادن به شبهاتی علیه شیعیان، توسط شیخ عبد الجلیل قزوینی نگاشته شده و عقاید شیعه و اوضاع جامعه شیعی آن عصر، در آن، منعکس گردیده است. در این مقاله، به بررسی رابطه تشیع و تصوف از نظر گاه کتاب، پرداخته شده است. نویسنده کتاب، شیعه واقعی را کسی می داند که به امامت و خلافت بلافصل ائمه علیهم السلام بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله معتقد است و صحابه را انسان های محترم می شمارد و در اعتقاد خود اعتدال می ورزد. او در کتاب، متصوفه حقیقی را افراد شایسته ای می داند که به بسیاری از باورهای شیعیان معتقد هستند؛ چرا که آنها را عدلی مذهب و مثبتان توحید و به دور از جبر و تشبیه و عقاید باطل و دوستدار ائمه علیهم السلام دانسته و از آنها کراماتی نقل کرده و دلیل بر فضیلت ایشان می داند و حتی بر این باور است که برخی از آنها شیعه هستند. در نتیجه، اگرچه خاستگاه اصلی تصوف، اهل سنت است، ولی متصوفه حقیقی، به خاطر صفای باطن و رسیدن به بسیاری از حقایق، به مذهب حقه، بسیار نزدیک شده اند و شیعیان، آنان را دوست دارند.

ص: ۳۷

پس ارتباط تنگاتنگی میان تشیع و تصوّف وجود دارد؛ اگرچه در مقابل، به صوفی دروغین هم اشاره کرده و آنان را به طور کلی از سنت پیامبر صلی الله علیه و آله به دور می‌داند که هیچ ارتباطی با تشیع ندارند. کلیدواژه‌ها: تصوّف، متصوّفه، شیعه، رافضی، زاهد و عابد، طریقت.

۱۲. کتاب «نقض» و اعتدال مذهبی

کتاب «نقض» و اعتدال مذهبی رضا بابایی (۱) پیش رو، اشاراتی است به برخی عبارات کتاب نقض که بر اعتدال دینی و اندیشه اصولی مؤلف، دلالتی روشن دارند. نخست آشکار می‌گردد که این میانه روی در کتاب، دستاورد تقیه و مماشات نیست. مؤلف دانشمند نقض، در عین دفاع جانانه از همه مبانی شیعه اثناعشری، پاره‌ای از آنچه در روزگار وی از آموزه‌های شیعی به شمار می‌آمد و در سده‌های پسین بر شمار آنها افزوده شد، جزء اصول و فروع مذهب نمی‌داند. وی، حشویه و غلات را مقصیران اصلی در این بدعت‌ها می‌خواند. نقض، اگرچه در نقد کتابی است که در زمان او در نقد شیعه به تحریر درآمده بود، آرای غالیان و حشویه را نیز از تیغ نقد خود بی‌نصیب نمی‌گذارد. غیر از تصریحات عبد الجلیل در جای جای کتاب، شیوه او در نقد کتاب بعض فضائح الروافض نیز به خوبی، مرام اعتدالی او را نشان می‌دهد که شاید از همه آشکارتر، احترامی است که برای همه بزرگان

۱- استاد و پژوهشگر حوزه و دانشگاه.

ص: ۳۹

فَرَق و مذاهب اسلامی قائل است. در بخش پایانی نوشتار حاضر، نمونه هایی از مواضع اعتدالی او در مواجهه با اصحاب و خلفا آمده است. کلیدواژه ها: تقریب، اعتدال مذهبی، بدعت، اصحاب، خلفا، نقض.

۱۳. گذری بر ابعاد حیات فرهنگی تمدنی شیعیان در تاریخ...

۱۳ گذری بر ابعاد حیات فرهنگی تمدنی شیعیان در تاریخ اسلام، به روایت عبد الجلیل رازی در «نقض» دکتر محمد باغستانی (۱) آنچه در پی می آید، کوششی است در راه واکاوی متن معروف نقض، نوشته عبد الجلیل قزوینی رازی. در این واکاوی، ابعاد گوناگون حیات فرهنگی تمدنی شیعیان در تاریخ اسلام به اجمال بررسی خواهد شد و ارزش های نهفته در این متن را در ارائه تصویری از نقش های گوناگونی که شیعیان اقلیت در درون جامعه اکثریت اهل سنت بر سیمای فرهنگ و تمدن اسلامی زده اند، نشان خواهد داد. کلیدواژه ها: تاریخ تشیع، تمدن اسلامی، فرهنگ، نقض، عبد الجلیل رازی.

۱۴. پراکندگی جغرافیای جمعیتی شیعیان امامیه...

۱۴ پراکندگی جغرافیای جمعیتی شیعیان امامیه بر مبنای کتاب «نقض» مائده بخشنده‌بررسی وضعیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شیعیان در قرن پنجم هجری در پرتو کتاب ارزشمند نقض، در تعیین جایگاه سیاسی، وضعیت اجتماعی و در نهایت، در به تصویر کشیدن جامعه شیعیان، اهمیت به سزایی دارد. نقض، نخستین کتاب نقدی است که می‌توان آن را نقد تاریخی کلامی تلقی کرد و چنین نقد تاریخی‌ای به صورت منسجم سابقه ندارد. این کتاب از جمله گنجینه‌های فکری مسلمانان و از متون قدیم فارسی است که فقط چند سالی پس از چهار مقاله عروزی و مقامات حمیدی تألیف شده و مشتمل بر مطالب مهم تاریخی، ادبی، کلامی، جغرافیایی، ملل و نحل و... است. اهمیت نقض، تنها در بازگو کردن امور شرعی و آیینی نیست؛ بلکه نویسنده ضمن پاسخگویی و ردّ اتهامات، نام شهرها و محله‌های متعدد شیعه نشین در سده‌های اول هجرت، نام بسیاری از علما و خاندان‌های پرنفوذ شیعه و بسیاری مسائل

ص: ۴۲

دیگر را در باره سهم و نقش شیعه در فرهنگ و تمدن اسلامی بیان کرده است که اهمیت و ضرورت پرداختن به این بحث را نشان می‌دهد. بدین ترتیب، نوشتار حاضر بر آن است که به تأمل در باب جغرافیای جمعیتی شیعیان پرداخته تا بدین وسیله، به ساختار درونی اجتماع شیعیان پی ببرد و این گونه حضور قابل قبول آنان را در صحنه جامعه تأیید کند. کلیدواژه‌ها: شیعه دوازده امامی (اثنی عشری)، جغرافیای جمعیتی، سلجوقیان ایران، کتاب نقض.

۱۵. یادکردهای فرقه شناختی عبد الجلیل قزوینی در کتاب «نقض»

۱۵ یادکردهای فرقه شناختی عبد الجلیل قزوینی در کتاب «نقض» حمید احمدی جلفایی (۱) یکی از پیش نیازهای مهم در تحکیم اصول عقاید و اعتقادات اسلامی، آشنایی با فرقه‌ها و مذاهب و نحله‌های مختلف شکل گرفته در مکتب اسلام و عقاید خاص هر کدام از آنهاست. بدیهی است که در این راستا، کتب و منابع نسبتاً قدیمی و نزدیک به عصر پیدایش در هر یک از مکاتب و فرقه‌ها که نقل آنها از وقایع و عقاید پیروان فرق و مکاتب، به صورت عَن حَسِّ و شهودی و یا نسبتاً عن حَسِّ و شهودی است از اهمیت بسیار ویژه‌ای برخوردار هستند. یکی از کتب و منابع قدیمی که در این راستا، لازم است مورد استفاده و مراجعه محققان این عرصه قرار بگیرد، کتاب نقض (اثر مرحوم عبد الجلیل قزوینی رازی، از عالمان سده ششم هجری قمری) است. البته هر چند که اصل این کتاب را به نظر نگارنده، نمی‌توان از جمله آثار قوی و منسجم شیعه به حساب آورد؛ چرا که اشتباهات و

ص: ۴۴

تناقض های آشکاری در این کتاب دیده می شود ، با این حال، از برخی جهات، اطلاعات آمده در این اثر، به جهت قدمت آن، حائز اهمیت اند. از این رو، در این پژوهش، به بیان یادکردهای مصنف این کتاب، در باره عقاید خاص هر یک از فرقه های موجود تا آن زمان، پرداخته شده و نکات قابل تأمل آن، معرفی گردیده است. کلیدواژه ها: فرقه، مذهب، مکتب، نحله، شیعه، سنی.

۱۶. «مدرسه» سنّیان در برابر «دار العلم» شیعیان...

۱۶ «مدرسه» سنّیان در برابر «دار العلم» شیعیان (بحثی درباره کتاب «نقض») الثوناردو کپترنه (استاد دانشگاه سپینزارم) مترجم: فریده مهدوی دامغانی اقدام سلجوقیان به نابود کردن دار العلم های ابو نصر شاپور (وزیر شیعی آل بویه) و شریف رضی و شریف مرتضی در بغداد و دار الکتب عضد الدوله بویه در شیراز و کتاب خانه صاحب بن عبّاد (وزیر شیعی آل بویه) در ری، به گستردگی در منابع تاریخی قرن پنجم و پس از آن، یاد شده و موجب بدنامی سلاجقه که متظاهر به مسلمانی و اطاعت از خلیفه عباسی و بر مذهب شافعی بودند گردیده است. هم زمان، مورّخان و پژوهشگران حوزه تمدّن و فرهنگ، به سهم بزرگ سلجوقیان در شکل گیری «مدرسه» (و در نتیجه در تاریخ نهادهای آموزشی در تمدّن اسلامی) اشاره می کنند و در این بحث،

تلاش این حکومتگران سنّی مذهب برای مقابله با مراکز علمی شیعیان (دار العلم ها و دار الکتب های آل بویه و فاطمیان مصر) و نیز اهتمام آنها به جبران خسارت های وارد شده بر علم و اهل علم را عاملی مؤثر و بلکه اصلی می شمارند؛ اما مروری بر کتاب نقض نشان می دهد که مؤلف آن، در بیان آثار و مفاخر شیعه، تا نهایت درجه ممکن، از ذکر نام کتاب خانه ها و دار العلم ها و دار الکتب های سوخته و بر باد رفته شیعیان، پرهیز می کند و در عوض، در یادکرد مؤسّسان شیعی این مراکز علمی، با زیرکی، بر خدمات اجتماعی و عام المنفعه و حسن تدبیر و درایت و کشورداری و مردم داری آنها تأکید می کند و در این راه، ساختن پُل و نهر و کاریز و بیمارستان و برگزاری مجالس مناظره و... را بر تأسیس دار العلم ها و کتاب خانه هایی که ویژه اهل علم و مستقر در دربار بوده اند، مقدّم می دارد. وی همچنین، تلاش گسترده سلجوقیان را در تأسیس مدارس، می ستاید و به گستردگی به نقش وزیران شیعی در این توسعه و تجهیز و پشتیبانی مدارس (از طریق موقوفات و عطایا و مبرّات و...) اشاره می کند و می کوشد تا نشان دهد که مدارس عصر سلجوقی، ادامه طبیعی و تاریخی دار العلم ها و دار الکتب ها و دار الحکمه های پیش از خودند (و نه در برابر آنها) و بر همین اساس، به کثرت وزیران و دیوانیان شیعی در دربارهای سلاجقه (با ذکر نام و منصب) و کثرت مدارس و موقوفات فرهنگی آنها در این عصر، افتخار می کند و از وفاداری و صداقت آنها در خدمت به مخدومان خویش و تبعیثشان از سیاست های فرهنگی سلاجقه، شواهد و مؤیدات فراوان می آورد. بدین ترتیب، ذهنیت مشهور تقابل و تعصّب شیعه و سنّی را در تحلیل

ص: ۴۷

تاریخی خود، یک سره به هیچ می‌انگارد. از جمله دلایل و شواهدی که دیدگاه مشهور تقابل مدارس و دار العلم‌ها را زیر سؤال می‌برد و تحلیل عبد الجلیل رازی را (در کتاب نقض) تقویت می‌کند، وجود دار العلم‌های سُنی، مثل دار العلم ابن سوار در بصره در روزگار آل بویه و دار العلم مارستانی در بغداد پس از آل بویه و نیز وجود مدارس شیعی متعدّد در قم و ری در روزگار سلجوقیان است. به علاوه، عبد الجلیل، «موقفه» و «عمومی» شدن مراکز علمی و کتاب‌خانه‌ها در عصر سلجوقی که تحوّلی مثبت در نهاد آموزش محسوب می‌شوند و نیز اهتمام سلاجقه به گردآوری کتاب‌های دار العلم‌های پیشین و استنساخ آنها را می‌ستاید و بدین ترتیب، به طور ضمنی اشاره می‌کند که میراث علمی عصر آل بویه، همچنان محفوظ است و وزیران و دیوانیان سیاستمدار سلجوقی، آنها را به در بُرده و به کتاب‌خانه‌های مدارس بعدی، منتقل و وقف نموده‌اند.

۱۷. مدارس و محافل علمی و دینی و رجال شیعه در کتاب «نقض»

۱۷ مدارس و محافل علمی و دینی و رجال شیعه در کتاب «نقض» مرتضی وفائیکی از تألیفات کلامی شیعه که در قرن ششم هجری در مقابله و نقد کتابی علیه شیعه نوشته شده، کتاب مشهور به نقض است. این کتاب به غیر از محتوای کلامی و دینی خود، گنجینه‌ای از اطلاعات تاریخی، مذهبی، فرهنگی، اجتماعی و ادبی مردم ایران است. با توجه به گستردگی و پراکندگی داده‌های کتاب، این نوشته، تنها به جستجوی گزارش‌ها و اطلاعاتی پرداخته که مؤلف در مورد مدارس و مراکز علمی فرهنگی و نیز برخی عالمان شیعه آن دوره در شهرهای شیعه نشین ایران، به ویژه ناحیه مرکزی آن ارائه نموده است. کلیدواژه‌ها: شهرهای شیعه نشین، قرن ششم هجری، مدارس علمی، عالمان شیعی، نقض.

۱۸. شعرای شیعی یاد شده در کتاب «نقض»

۱۸ شعرای شیعی یاد شده در کتاب «نقض» حسین پورشریف (۱) موقعیت تاریخی عبد الجلیل قزوینی رازی (به خاطر نزدیکی زمانی اش به کسانی که مذهبشان را یاد کرده است) و منزلت اجتماعی وی (به عنوان عالم و متکلم شیعی برجسته روزگار خود) و اعتبار و کارکرد اثر وی (که کتابی در مناظره و جدل است و ناگزیر، بر مطالب تردیدآمیز و ضعیف و دوپهلوی و محلّ اختلاف، تکیه نمی کند)، از کلام وی و کتاب وی، منبع تاریخی معتبری در شناخت مذهب بسیاری از عالمان و مصنفان و سیاستمداران و دیوانیان و... و از جمله شعرا ساخته است. با دقت در آثار تراجم نگاران متأخر شیعه (همچون: مجالس المؤمنین، أمل الآمل و ذیل های آن، ریاض العلماء، روضات الجنّات و قصص العلماء)، متوجه می شویم که به دلیل گسست تاریخی گزارش ها و آسان گیری مؤلفان در نسبت دادن مذهب به افراد بر اساس شواهد و قرائن ضعیف و اجمالی و محدود (و به تعبیر امروز: شیعه تراشی آنان)، چندان قابل اعتنا و استناد به نظر نمی رسند، در حالی که

۱- . کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، پژوهشیار «پژوهشکده علوم و معارف حدیث».

ص: ۵۰

گزارش‌های عبد الجلیل، از جهت قُرب تاریخی و معاصرت، کم نظیرند. در این نوشتار، سعی بر آن است تا با آوردن فهرستی از نام شعرای «شیعی» خوانده شده (یاد شده به تشیع) در کتاب نقض، به ترتیب دوره تاریخی، آشنایی گسترده عبد الجلیل با ادبیات فارسی و عربی روزگار خود و پیش از آن و نیز مهارت وی را در به کارگیری ادبیات و تاریخ ادبیات در مجادلات کلامی، نشان دهیم. ابتدا شرح حال مختصری از شعرا و آثار آنها ارائه می‌گردد و در ادامه، نمونه شعری از آنها آورده می‌شود که تا حدی، افکار و عقاید مذهبی آنها را نشان دهد. کلیدواژه‌ها: شعرا، تاریخ تشیع، ادبیات شیعی، منقبت، نقض، عبد الجلیل.

۱۹. جغرافیای ری و قزوین در کتاب «نقض»

۱۹ جغرافیای ری و قزوین در کتاب «نقض» علی ملکی میانجی (۱) ری و قزوین، دو شهر مهم از نواحی مرکزی ایران هستند. ناحیه ری به عنوان منطقه ای مهم از دوران مادها تا زمان حاضر، اهمیت سیاسی خود را با نوساناتی حفظ کرده است. مرکز این ناحیه، شهر ری در سده های نخستین اسلامی تا عصر مغول، از مهم ترین شهرهای جهان و أمّ البلاد شمرده می شده است. در دوره اسلامی، ابتدا این شهر، دارای مذهب اهل سنت با گرایش اُموی بود؛ اما کم کم تشیع در آن رواج یافت، به گونه ای که در عصر مؤلف نقض، در میانه سده ششم هجری، غالب جمعیت آن را شیعیان تشکیل می دادند. با این همه، مذاهب و فرقه ها و نحله های اعتقادی مختلفی در آن می زیستند. کتاب نقض، بازتاب اطلاعات سودمندی از این شهر است. جغرافیای ری در این نوشتار، با عنایت به این اثر تدوین یافته است. شهر قزوین، شهری مهم در شمال ناحیه مرکزی ایران قرار دارد که قدمت آن به دوران ساسانیان می رسد. این شهر در سده های

۱- استاد و پژوهشگر تاریخ، جغرافیا و کلام.

ص: ۵۲

نخستین اسلامی، رشد و گسترش چشمگیری یافت. تا عصر مؤلف نقض، مذهب این ناحیه، ممزوجی از شیعه و سنی و برخی فرقه‌های دیگر بود با وجود این که شیعیان این منطقه در آن دوران، در اقلیت قرار داشتند، اما از نفوذ و اقتدار فراوان برخوردار بودند. بخشی از حقایق گذشته این شهر در کتاب نقض گزارش شده است. جغرافیای قزوین در این نوشتار، با عنایت به این معلومات سامان یافته است. کلیدواژه‌ها: جغرافیای ری، جغرافیای قزوین، نقض، سده ششم هجری.

۲۰. خاندان بابویه در کتاب «نقض»

۲۰ خاندان بابویه در کتاب «نقض» دکتر سید محسن موسوی (۱) کتاب نقض، از جمله آثار شیعی ای است که اطلاعات سودمندی را درباره شخصیت های مهم شیعه تا عصر خود به دست می دهد. برخی از دانشیانی که عبد الجلیل رازی، خود یا به تبع نویسنده سنی، از آنها نام می برد و یا بخشی از اقوال و نظریات و آثار ایشان را نقل یا نقد می کند، از یک خاندان دانشی اند. از جمله این خانواده های علمی، خاندان «بابویه» است. نام پنج نفر از دانشوران خاندان بابویه در این کتاب آمده است که در این نوشته به ایشان پرداخته می شود: علی بن بابویه (پدر شیخ صدوق)؛ محمد بن علی بن بابویه (شیخ صدوق)؛ شمس الدین حسن بابویه؛ ابو طالب اسحاق بابویه؛ و ابو عبد الله بابویه. کلیدواژه ها: خاندان بابویه، نقض، صدوق.

۲۱. سيطرة سبک مناقب نگاری در «سده ششم و هفتم هجری»

۲۱ سيطرة سبک مناقب نگاری در «سده ششم و هفتم هجری» مهدی غلامعلی (۱) سده های ششم و هفتم هجری را می توان نقطه عطفی در تاریخ تشیع دانست؛ دورانی که با وجود دشواری های طاقت فرسا، دانشیان شیعی توانستند از اندیشه شیعی در مقابل سیل شبهات و اتهامات عامه و دستگاه حاکمیت به نیکی پاسداری کنند. از این دوران در تاریخ حدیث شیعه، همواره با عناوین دوران فترت یا رکود یاد می شود. اگرچه در مقایسه با سده های پیشین، این تعبیر صحیح است، امّا باید توجه داشت، دشمنی های مخالفان، بسیار شدید بوده است و نویسندگان برای مقابله با هجومه های مختلف حاکمان، از هیچ تلاشی فرو گذار نکرده اند. سبک های مناقب نگاری و اربعین نویسی، نمادی از تلاش سترگ ایشان است که بیش از دیگر سبک ها در این بازه زمانی در تاریخ تدوین حدیث شیعه رخ نمود. این شیوه ها دارای نقاط قوت و ضعف بوده است. رشد و سيطرة منقبت نگاری در این دو سده، بیش از

۱- عضو هیئت علمی دانشکده علوم حدیث.

ص: ۵۵

پیش قابل توجه است، به گونه ای که حدود شصت اثر در این راستا در دو‌یست سال تألیف شده است. چرایی این افزایش، نیازمند بررسی کتاب های مناقب باقی مانده و گزاره های تاریخی است که این پژوهش، عهده دار آن شده است. کتاب نقض، اثر عبد الجلیل قزوینی، یکی از مهم ترین آثار است که به موضوع مناقب خوانی پرداخته و به خوبی، فضای مه آلود این دوران را ترسیم کرده است. این کتاب، منبع خوبی برای شناسایی علل و عوامل فزونی مناقب نگاری در این سده هاست. به نظر می رسد که عوامل متعدّد سیاسی، علمی و فرهنگی، سبب این جهش نگارشی شده که به برخی از آنها در این نوشتار اشاره شده است. کلیدواژه ها: مناقب نگاری، فضائل نویسی، سده ششم هجری، سده هفتم هجری، سبک شناسی، تاریخ حدیث.

۲۲. ویژگی های سبکی، ساختاری و فکری کتاب «نقض»

۲۲ ویژگی های سبکی، ساختاری و فکری کتاب «نقض» دکتر عبدالرضا مدرّس زاده (۱) زبان و ادبیات فارسی، به دلیل ارتباط مستقیمی که برخی از شاعران با مراکز قدرت سیاسی روزگار خود داشته اند، تقریباً آینه بازتاب دهنده باورهای رایج و رسمی ای است که با محوریت اعتقادات اهل سنت و جماعت همراه بوده است. هر چند چهره های درخشان ادب فارسی با وجود گرایش مذهبی به اهل سنت در گرامی داشت و شأن خاندان مصطفوی (اهل بیت علیهم السلام) کوتاهی نکرده اند، اما به هر روی، مباحث فقهی و کلامی مورد توجه شاعران، بر پایه های باور مذهبی شکل گرفته اند. کتاب نقض که نویسنده مخلص و پاک اعتقاد آن، به دفاع از باورهای آیین تشیع پرداخته است، یادآور روزگاری است که رویارویی ها و چالش های مذهبی، به اوج خود می رسند (قرن ششم هجری) که در طول سده های پس از تألیف، با وجود اهمیتش، کمتر

۱- دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی کاشان.

ص: ۵۷

مورد توجه واقع شده است. مقاله حاضر، کوششی مختصر است در معرفی سبک و ساختار و ارزش‌های ادبی این کتاب مستطاب که می‌تواند پایه‌ای برای پرداختن به «ادبیات شیعی» باشد. کلیدواژه‌ها: نقض، نثر فارسی، سبک‌شناسی، ادب شیعی.

۲۳. بررسی فرم زبانی کتاب «نقض» با اشاراتی...

۲۳ بررسی فرم زبانی کتاب «نقض» با اشاراتی به موضوعات محتوایی آنمریم غفّاری جاهد (۱) کتاب نقض، تألیف عبد الجلیل رازی قزوینی، دانشمند شیعی قرن ششم است که در ردّ کتاب بعض فضائح الروافض نوشته شده است. این کتاب که حدود پنجاه سال پیش از حمله مغول تألیف شده از جهت اطلاعات مفیدی که در باره نام کتاب ها و محلات و مدارس و کتاب خانه های شیعه در شهرهای ایران می دهد که از برخی از آنها اثری نیست، قابل توجه است. کتاب نقض در نیمه قرن ششم به رشته تحریر در آمده و از نظر زبانی، تحت تأثیر سه جریان سبکی قرار دارد: سبک نثر دوره سامانی، سبک نثر دوره غزنوی و سلجوقی اول و سبک نثر فنی. همچنین از دیدگاهی دیگر برخی واژه ها و ترکیبات این کتاب، تحت تأثیر لهجه اهالی ری است. در بخش اول این مقاله، به محتوای این کتاب از جهت اهمیت و ارزش مطالب، پرداخته شده و در بخش دوم، پس از توضیح ویژگی های سبکی سه دوره نثر فارسی،

۱- کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگر و مدرّس دانشگاه.

ص: ۵۹

با آوردن نمونه‌هایی از متن کتاب، جلوه‌های این سه دوره، همچنین نقش زبان ری در این کتاب، بررسی شده است. کلیدواژه‌ها: فرم زبانی کتاب نقض، دوره سامانی، دوره غزنوی، دوره سلجوقی، نثر فنی، آرایه‌های ادبی.

۲۴. اخلاق و آیین جدل در کتاب «نقض»

۲۴ اخلاق و آیین جدل در کتاب «نقض» دکتر سید حسن اسلامی اردکانی (۱) مقاله حاضر، در پی گزارش و تحلیل شیوه پاسخگویی عبد الجلیل رازی به مدّعیات نویسنده کتاب بعض فضائح الروافض است. پاسخ های رازی و شیوه او یک دست و یکسان نیستند؛ برخی پاسخ ها دقیق، سنجیده، تحلیلی و اخلاقی اند و پاره ای از آنها جدلی. با این همه، کتاب رازی، فاقد ساختاری روشن است و نویسنده، عمدتاً در پی آن بوده است تا پا به پای اشکالات کتاب بعض فضائح الروافض پیش برود و به اشکالات مندرج در آن پاسخ دهد. به همین سبب، این مقاله می کوشد تا شیوه پاسخگویی وی را استخراج و نمونه های مختلفی از آن را که در سراسر کتاب پراکنده اند، طبقه بندی کند. با این رهیافت، نوشتار حاضر در شانزده محور، نکات کلیدی شیوه عبد الجلیل رازی را طبقه بندی و تحلیل کرده است. برخی از این محورها عبارت اند از: مناقشه در پیشینه تشیع مدّعی؛ اشاره به الزامات خاص تفکر اشعری که مدّعی به آن وابسته است، اما از آنها بی خبر است یا

ص: ۶۱

بدان ها پایبند نیست؛ حفظ حریم خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله در سراسر مناقشات، برخلاف مدعی؛ به کارگیری قیاس ذوحدین بر ضدّ حریف و به دام انداختن وی؛ آشکار کردن منطق یک بام و دو هوای مدعی؛ تفکیک بین حقانیت شخص از رفتار پیروانش؛ نشان دادن اشکالات نامرتبط با مسائل اعتقادی؛ به کارگیری منطق توضیح و تبیین مسائل و ابهام زدایی؛ نشان دادن مغالطه همسویی؛ و به کارگیری منطق کلوخ و سنگ. کلیدواژه ها: اخلاق جدل، عبد الجلیل رازی، نقض، بعض فضائح الروافض، مدعی، ناقض.

۲۵. مناظره و وحدت در کتاب «نقض»

۲۵ مناظره و وحدت در کتاب «نقض» صدیقه لبانی مطلق (۱) نقض، کتابی است در ردّ اتهامات و شبهات وارد شده بر شیعه که توسط عالم بزرگوار، عبد الجلیل قزوینی رازی، به طریق مناظره نگاشته شده است. عبد الجلیل را از نخستین نظریه پردازهای تشیع دانسته اند که با داشتن روشی صحیح در انجام مناظره، گامی اساسی در جهت تقریب مذاهب برداشته است. این نوشتار، در صدد یافتن روشی مناسب برای جمع میان «مناظره مذهبی» و «وحدت مذاهب اسلامی» است که عبد الجلیل قزوینی، این جمع را به خوبی نمودار ساخته است؛ چرا که با رعایت جوانبی از قبیل: تسلیم در برابر حق و توجه به وجوه اشتراک دو طرف و... مناظره مطلوبی را در جهت ایجاد و حفظ وحدت اسلامی انجام داده است. کلیدواژه ها: نقض، عبد الجلیل قزوینی، مناظره، وحدت.

ص: ۶۳

خلاصات بحوث مؤتمر تخلید عبد الجلیل القزوینی الرازی (الذی کان حیاً فی عام ۵۶۰ هـ) مع ترجمتها إلى اللغتين العربیه والإنجلیزیه المترجمان خلیل زامل العصامی، سید عبد المجید طباطبایی لطفی .

ص: ۶۴

..

ص: ۶۵

جدول المحتویات .

ص: ۶۶

..

ص: ۶۷

أفكار ورؤى الأمين العلمي للمؤتمر

أشاره

أفكار ورؤى الأمين العلمي للمؤتمر أولاً: تعدّ مدينة الرىّ إحدى أقدم حواضر المديّته فى إيران، وهى تعود فى قَدَمها إلى آلاف السنين، وكان أهلها قوم وُصفوا أنّهم أصحاب حضاره و فن. فُتحت هذه المدينه على أيدي المسلمين فى (عام ۲۲ هـ)، ومنذ ذلك الحين أخذت بالاتّساع والتطوّر. وبلغت من الاتّساع بحيث وُصِفَت قبل هجوم المغول عليها (فى عام ۶۱۶ هـ) بأنّها إحدى أكبر البلاد الإسلاميه وأعظمها عمراناً، وأنّ عدد نفوسها كان يومذاك يربو على مليونى نسمة. (۱) كانت فى الرى فى العهد الإسلامى، ابتداءً من القرنين الثالث والرابع، حوزة علميه ذات وزن، وقد تعلّمت فيها

۱- راجع: أشكال العالم، ص ۱۴۶؛ عجائب المخلوقات، ص ۲۲۶؛ آثار البلاد، ص ۳۷۵؛ معجم البلدان، ج ۳، ص ۱۱۶؛ الكامل فى التاريخ، ج ۱، ص ۵۸؛ تاريخ آستانه رى، ص ۳۳.

ص: ۶۸

شخصیات بارزه من الفریقین الشیعه وأهل السنّه. ومن العلماء والمفكرین الذین كانوا یعیشون فیها یومذاك: ثقه الإسلام الكلینی (م ۳۲۹هـ)، ابن قبه الرازی (القرن الرابع)، ابن مسكویه (م ۳۲۱ ۴۲۱هـ)، أبو حاتم الرازی (م ۳۲۲هـ)، ابن فارس الرازی (۳۲۹ ۳۹۵هـ)، أبو بكر الرازی (۳۲۵ ۳۸۵هـ)، محمّد بن زکریا الرازی (م ۳۰۲هـ) وغيرهم. وفى أعقاب أُول رونتق الحوزات العلمیه فی بغداد وقم، غدت مدينه الریّ فی طلیعه حواضر مدن الشیعه یومذاك، فكان القرنان الخامس والسادس عصر الازدهار العلمی لمدينه الریّ. وفى تلك المدّه كان من العلماء الذین برزوا وترکوا بصماتهم فیها: أبو الفتوح الرازی (القرن السادس)، صفی الدین الرازی (القرن السادس) صاحب کتاب تبصره العوام، سدید الدین الحمصی الرازی (م ۶۰۰هـ) مؤلّف کتاب المنقذ من التقلید، الشیخ منتجب الدین الرازی (۵۰۴ ۵۸۵هـ) مؤلّف کتاب الفهرست، و قطب الدین الرازی (م ۶۹۶ ۷۶۶هـ). ثانیاً: لا تتوفّر لدينا معلومات دقیقه حول عبد الجلیل القزوینی الرازی. والمصدر الوحید الذی یقدّم نبذه إجمالیه عنه هو کتاب الفهرست للشیخ منتجب الدین الرازی الذی کان

ص: ٦٩

من معاصريه، وكذلك كتابه «النقض» الذي تحدّث في بعض مواضعه عن نفسه لسبب أو آخر. وصفه منتجب الدين، بما يلي: الشيخ الواعظ، نصير الدين عبد الجليل بن أبي الحسين بن أبي الفضل القزويني، عالم، فصيح، دَيِّنٌ. (١) إنّ هذه التعابير (الشيخ، الواعظ، نصير الدين، عالم، فصيح، دَيِّن) تنمّ عمّا كان لعبد الجليل من مكانه علميه، واجتماعيه، ومعنويه مرموقه. مؤلّفات عبد الجليل استناداً إلى ما جاء في كتابي «الفهرست» و«النقض» عبارته عمّا يلي: ١. تنزيه عائشه عن الفواحش العظيمه (ألّفه في عام ٥٣٣هـ). ٢. البراهين في إمامه أمير المؤمنين (ألّفه في عام ٥٣٧هـ). ٣. السؤالات و الجوابات (في سبعة مجلدات). ٤. مفتاح الراحة في فنون الحكايات أو مفتاح التذكير. ٥. رساله في ردّ الملحدين. ٦. بعض مثالب النواصب في نقض «بعض فضائح الروافض» المعروف ب «النقض» (ألّفه بين الأعوام ٥٥٦ الى ٥٦٦هـ).

١- فهرست منتجب الدين، ص ٨٧.

ص: ٧٠

كان زمان عبد الجليل يتّصف ببعض الخصائص والمظاهر التي لا تخلو معرفتها من فائده لتسليط الضوء بشكل أفضل على عبد الجليل وكتابه. كما يمكن أيضاً فهم طبيعه هذا التأثير والترابط إلى حدّ ما من خلال النظر إلى عناوين مؤلّفات عبد الجليل. كان عصر عبد الجليل أى النصف الثانى من القرن الخامس وحتّى أواخر القرن السادس يتّصف بمجموعه من الخصائص الرئيسيه، وهى: ١. تطوّر العمران فى مدينه الرى وعموم بلاد إيران. ٢. ضعف قاعده الخلافه فى العالم الإسلامى، وخصوصاً من الناحيه السياسيه. ٣. انتشار الدعوه الباطنيه وأفكار حسن الصباح. ٤. وجود اختلافات ونزاعات مذهبيه بين الشيعه والسنة. ٥. ازدهار المجالس الدينيه، وبواعث المباحث الكلاميه وكثره مجالس النقاش والمناظره. ٦. وجود تفكير دينى مشترك وتفاهم مذهبى. ٧. شيوع الزندقه والخروج من الدين. ويتّضح من خلال عناوين مؤلّفات عبد الجليل أنّه كان عالماً عارفاً بزمانه ومستوعباً للتيارات والوقائع الثقافيه التي

ص: ٧١

كانت سائده يومذاك. ولم يكن من دأبه إذكاء النزاعات الطائفية، وإنما كان يحاول تقليصها من خلال التمسك بمعتقداته، وتحويلها إلى مبادئ رصينه وجديره بالإيمان بها والذود عنها؛ ولهذا نرى أن أول مؤلفاته كان كتاباً تحت عنوان: «تنزيه عائشه». كما كان يحاول أيضاً الإجابة عن التساؤلات التي كانت تراود أذهان الناس في ذلك المجتمع. وهذا ما دفعه إلى تأليف كتاب «السؤال والجواب» الذي يقع في سبع مجلدات. ويركز في كتاب «النقض» على تفنيد اتهامات أثارها شخص متعصب. ثم إن هذا الكتاب في الوقت ذاته يكشف عن مدى غزاره علم عبد الجليل وسعه معلوماته؛ كما ينم عن فصاحته وبلاغته وبراعته في النشر. ثالثاً: في أعقاب عقد المؤتمر الدولي للشيخ الكليني في ربيع عام ٢٠٠٩ تبلورت بشكل جاد فكره عقد مؤتمر لتخليد ذكرى عبد الجليل القزويني. ومنذ ربيع عام ٢٠١٠، جرى من خلال عقد عدّه جلسات للهيئة العليا لرسم السياسات، وكذلك الجلسات التي عقدتها اللجنة العلميه للمؤتمر، بدأت هذه

أ. إعداد مجموعه أعمال المؤتمر (سبع مجلدات):**ب. إصدار نشره خبريه لتغطيه عمل المؤتمر (ثلاثة أعداد)****ج. إعداد قرص مضغوط (DVD) يحتوى على كل أعمال المؤتمر.**

اللجنة بممارسه نشاطها في هذا المجال. وكانت حصيله عمل هذه اللجنة على مدى سنتين، هو كالتالى:

أ. إعداد مجموعه أعمال المؤتمر (سبع مجلدات): ۱. كتاب «النقض» بتنقيح علمى جديد. ۲. عبد الجليل القزوينى الرازى، أضواء على عصره وكتابه. ۳. التعرّف على عبد الجليل و «النقض». ۴. بحث وصفى للصياغه اللغويه لكتاب «النقض». ۵. مجموعه البحوث التى قدّمت إلى المؤتمر (طُبعت فى مجلدين). ۶. كتابه خلاصه للبحوث مع ترجمه تلك الخلاصات إلى اللغتين العربيه والانجليزيه.

ب. إصدار نشره خبريه لتغطيه عمل المؤتمر (ثلاثة أعداد). ج. إعداد قرص مضغوط (DVD) يحتوى على كل أعمال المؤتمر. كما ارتأت اللجنة العلميه للمؤتمر إنّ هناك أعمالاً أُخرى جيّده ومفيده، إلّا أنّ القيام بها يتوقّف على الانتهاء من كتاب «النقض» بطبعته الجديده المنقّحه؛ لذلك فقد أُرجئ القيام بها إلى ما بعد الانتهاء من المؤتمر، وهذه الأعمال عباره عمّا يلي:

ص: ۷۳

أ. المشاركون في عقد المؤتمر

۱. إعادته صياغته كتاب «النقض». ۲. ترجمه نصّ كتاب «النقض» الذي جرى تنقيحه وإعادته صياغته، إلى اللغة الانجليزية. ۳. ترجمه نصّ كتاب «النقض» الذي جرى تنقيحه وإعادته صياغته إلى اللغة العربية. رابعاً: نرى لزاماً علينا أخلاقياً ودينياً أن نتقدّم بالشكر والتقدير لكلّ من كانت له مساهمه في الإعداد لهذا المؤتمر وإنجاحه. وإنطلاقاً من ذلك فإنّ أدنى مراتب التقدير هو أن نستعرض أسماء المؤسّسات والأفراد الذين ساهموا في هذا العمل بشكل أو آخر:

أ. المشاركون في عقد المؤتمر تكّلل هذا المؤتمر بالنجاح نتيجة للمشاركه العلميه والمعنويه والماديه للمؤسّسات والمراكز التاليه التي ندرجها هنا وفقاً للترتيب الألفبائي: ۱. الروضه المقدّسه للسيد عبد العظيم الحسنی عليه السلام ، متولّيها: آيه الله محمّد محمّدي الريشهري.

ص: ٧٤

٢. انجمن آثار و مفاخر فرهنگى (جمعیه الأعمال والإبداعات الثقافیه)، رئيسها: حجّه الإسلام والمسلمين محمد جواد أدبى. ٣. جامعه المصطفى صلى الله عليه و آله العالميه، رئيسها: حجّه الإسلام و المسلمين على رضا أعرافى؛ ٤. مكتبه، و متحف و مركز وثائق مجلس الشورى الإسلامى، رئيسها: حجّه الإسلام و المسلمين رسول جعفریان؛ ٥. المجمع العالمى لأهل البيت عليهم السلام ، رئيسه: حجّه الإسلام والمسلمين محمد حسن أخترى. ٦. المجمع العالمى للتقريب بين المذاهب الإسلاميه، رئيسه: آيه الله محمد على التسخيرى. ٧. مركز التقنيه الحاسوبيه للعلوم الإسلاميه، رئيسه: حجّه الإسلام والمسلمين حميد شهريارى. ٨. معاونيه الشؤون الثقافيه فى وزاره الثقافه والإرشاد الإسلامى، معاونها: فضيله بهمن درى. ٩. مؤسسه دار الحديث العلميه والثقافيه، رئيسها: آيه الله محمد محمدى الريشهري.

ب. أعضاء اللجنة العلميّة للمؤتمر

تجدد الإشارة إلى أنّ جلسات الهيئة العليا لوضع السياسات كانت تُعقد بحضور رؤساء ومدراء المراكز والمؤسسات المذكوره.

ب. أعضاء اللجنة العلميّة للمؤتمر تتألف اللجنة العلميّة للمؤتمر من الشخصيات العلميّة الأصيله أو الوكيله عن المراكز المشاركه في عقد المؤتمر، الذين ندرج أسماءهم في ما يلي طبقاً للترتيب الأبجائى: ١. حجّه الإسلام والمسلمين على أصغر أوحدي (ممثل المجمع العالمى للتقريب بين المذاهب الإسلاميه). ٢. الأستاذ ناصر باقرى بيدهندى (ممثل جامعه المصطفى العالميه). ٣. حجّه الإسلام والمسلمين رسول جعفریان. ٤. الأستاذ قاسم جوادى (صفرى). ٥. حجّه الإسلام والمسلمين محمّد حسين درايتى. ٦. حجّه الإسلام والمسلمين محمّد كاظم رحمان ستايش. ٧. حجّه الإسلام والمسلمين محمّد سالار (ممثل المجمع العالمى لأهل البيت عليهم السلام).

ج. قسم إعداد الأعمال، ويشمل: تنضيد الحروف، التنقيح، المقابله...

د. القسم التنفيذى للمؤتمر:

۸. حجّه الإسلام والمسلمين على صدر ابي خويى. ۹. فضيله الدكتور پرويز فارسىجانى (ممثل جمعيه الأعمال والابداعات الثقافيه). ۱۰. فضيله الأستاذ مير هاشم محدث (نجل مير جلال الدين المحدث الأرموى، محقق كتاب النقض). ۱۱. حجّه الإسلام والمسلمين محمد مهدى معراجى. ۱۲. حجّه الإسلام والمسلمين محمد على مهدوى راد.

ج. قسم إعداد الأعمال، ويشمل: تنضيد الحروف، التنقيح، المقابله، والإخراج الفنى، وهم كل من: ۱. فضيله حسين پورشريف (التنقيح). ۲. فضيله مهدى جوهرچى (المطابقه). ۳. فضيله محمد كريم صالحى (تنضيد الحروف، والإخراج الفنى).

د. القسم التنفيذى للمؤتمر: ۱. حجّه الإسلام محمد مهدى خوش قلب (المدير التنفيذى). ۲. فضيله أمير حسين سعيدى صابر.

هـ . المستشارون العلميون للمؤتمر

هـ . المستشارون العلميون للمؤتمر ١. فضيله هادى ربّانى ٢. فضيله محمّد هادى خالقي. وهنا ينبغي أن نبدي شكرنا لكُتّاب الأعمال والبحوث والأساتذه الذين كانت لهم جهود ومساهمه في المراحل المختلفه في إعداد النسخه الجديده من كتاب «النقض». ونعلن أيضاً أنّ أسماءهم قد وردت على مؤلّفاتهم، وفي صفحات هويه الكتب. كما ونعبّر عن تقديرنا لجميع الساده الأفاضل الذي بذلوا جهوداً في تقييم المؤلّفات أو في رفق العلاقات العلميه مع الجهات الأخرى. ونثمن أيضاً جهود الزملاء في الأقسام المختلفه لمعاونه الشؤون الإداريه والماليه في مؤسّسه دار الحديث العلميه والثقافيه. مهدي المهريزياًمين اللجنه العلميهالجمعه ١٤ جمادى الأولى ١٤٣٣ هـالمصادف ١٨ فروردين ١٣٩١٦ أبريل ٢٠١٢

ص: ۷۸

..

حول هذا الكتاب

حول هذا الكتاب الجوانب التي يمكن اتخاذها موضوعاً للبحث والتأليف حول عبد الجليل الرازي القزويني هي حياته ومؤلفاته من جانب، وعصره وزمانه من جانب آخر. ونظراً إلى أن كتب التراجم والمصادر التاريخيه لم تذكر إلا النزر اليسير عن حياته، وأنه لم يبق من مؤلفاته إلا كتاب «النقض» لذلك فقد كُرس البحث والتأليف في الجانب الأول حول كتاب «النقض» حصراً، بينما الجانب الثاني وهو عصره فيمكن إجماله النظر فيه على صعيد البحث والتأمل. نشير إلى أن هناك بحثاً كانت قد نُشرت من قبل في اللغة الفارسيه حول كتاب «النقض» وحول شخصيه عبد الجليل وهي عباره عن اثنين وعشرين بحثاً على أدنى تقدير وهذا أدى بطبيعه الحال إلى تضيق المجال أمام ما كُنّا نصبو إليه من كتابه بحوث أكثر.

ص: ٨٠

أضف إلى ذلك أن أعمال التحليل التاريخي، والنظرة النقدية إلى التاريخ، وتسليط الضوء على التيارات التاريخيه نادراً ما تلقى إقبالاً في الأوساط العلميه في إيران، ولذلك فهي قلماً تكون موضع اهتمام وهواجس الباحثين. وفي ضوء ما سبق ذكره، من بعد نشر الدعوه لاستكتاب البحوث حول هذا الموضوع، وما أرسل من دعوات خاصه لهذا الغرض، وصل إلى المؤتمر خمس وعشرون بحثاً من البحوث التي نالت القبول في اللجنه العلميه للمؤتمر. وطبعت في مجلدين ليطلع عليها الباحثون وذوو النظر. يضم المجلد الأول منهما اثني عشر بحثاً، بينما يضم المجلد الثاني بين دفتيه ثلاثه عشر بحثاً. ويمكن تقسيم هذه البحوث من حيث المحتوى إلى سته مواضيع عامه، وهي: ١. نظره عامه إلى كتاب «النقض»: وهو بحث واحد (البحث الأول). ٢. المباحث القرآنيه والحديثيه: وجاء في ثلاثه بحوث (من البحث الثاني إلى الرابع). ٣. المباحث الكلاميه: وكانت ثمانية بحوث (من البحث الخامس إلى الثاني عشر).

ص: ٨١

٤. مباحث التاريخ والجغرافيه: وهى تسعه بحوث (من البحث الأول إلى التاسع من المجلد الثانى). ٥. أسلوب وصياغه كتاب النقض: وهو بحثان (البحث العاشر والحادى عشر من المجلد الثانى). ٦. المناظره والجدل: وهو بحثان (البحث الثانى عشر والثالث عشر من المجلد الثانى). وعلى صعيد آخر فإنّ ثلاثه من مجموع هذه البحوث تسلط الضوء على العصر الذى كان يعيش فيه عبد الجليل القزوينى، وهى: البحث السابع من المجلد الأول، والبحثان الأول والتاسع من المجلد الثانى، وأما الاثنان والعشرون الأخر فهى تتحدّث حول كتاب «النقض». وأما كُتّاب البحوث فكان منهم أربع نساء، وواحد وعشرون رجلاً. وفى هذا الكتاب نضع بين أيدي الباحثين خلاصات لهذه البحوث التى بلغ عددها خمسه وعشرين بحثاً، بثلاث لغات وهى: العربيه، والفارسيه، والانجليزيه. حيث قام بترجمتها إلى اللغه العربيه خليل زامل العصامى، وإلى اللغه الانجليزيه سيّد عبد المجيد طباطبائى لطفى. وهنا نعبّر عن تقديرنا لجهودهما، وأما البحوث فهى كالتالى:

ص: ۸۲

..

ص: ۸۳

ملخصات باللغة العربيه

اشاره

خلاصات بحوث

.

ص: ۸۴

..

١. نظرات في كتاب «النقض» لعبد الجليل القزويني الرازي

انظرات في كتاب «النقض» لعبد الجليل القزويني الرازي آيه الله رضا استاديا المعروف عن كتاب «النقض» أنه كتاب كلامي دونه مؤلفه رداً على كتاب «بعض فضائح الروافض»، غير أنه في واقع الحال زاخر بمعلومات تاريخيه، وجغرافيه، وثقافيه، وغير ذلك، ويمكن أن يكون استخراجها وبحثها مفيداً للغاية. يرمى كاتب هذا البحث إلى استخراج ما يراه مفيداً وقيماً من بين ثنايا كتاب «النقض»، من أجل تبينها وتسليط الضوء عليها، وهذه الملاحظات عباره عما يلي: اقتراح تأليف كتاب «النقض»؛ اجتناب الإجابات المتسرعه؛ الرد على المعاندين والمتعصبين بالمثل؛ طرح العقائد ببساطه وشفافيه؛ الاختلاف مع المحدّثين؛ الوقوف عند الخطوط الحمراء؛ فضائح

ص: ٨٦

الروافض الخمسه برأى كاتبها السنّى ؛ احترام أهل السنّه؛ المدن الشيعيه والمدن السنّيه؛ بعض المعلومات التاريخيه والجغرافيه، وما إلى ذلك. يرى كاتب هذا البحث أنّ كتاب «النقض» اشتمل على معلومات لم يرد ذكر الكثير منها إلّا في هذا الكتاب. الألفاظ المفتاحيه: النقض، عبد الجليل القزويني الرازي، آداب المناظره، الجغرافيه التأريخيه، كلام الشيعه.

٢. المستندات القرآنية لعبد الجليل القزويني الرازي في كتاب «النقض»

٢ المستندات القرآنية لعبد الجليل القزويني الرازي في كتاب «النقض» الدكتور علي راد (١) رغم أن كتاب «النقض» الذي ألفه عبد الجليل القزويني الرازي كتاب كلامي بأسلوب جدلي، غير أن للقرآن تواجداً مشهوداً بكلّ وضوح في مباحثه؛ إذ يوجد فيه ما يُقارب ثلاثمائة آية جاءت على سبيل الاستناد والاستشهاد، حيث وظّف الرازي هذه الآيات لتفنيد آراء مخالفيه أو لإثبات آرائه. وهو بذلك قد عرض تفسيراً كلامياً للمعارف الاعتقادية في القرآن بأسلوب اجتهادي كلامي. وقد كانت لدى الرازي معرفه لا بأس بها بعلم التفسير، فقد تناول بحث الآيات

١- أستاذ معيد في كليه علوم الحديث في قم.

ص: ٨٨

وتفسيرها وفقاً لأصول التفسير عند الإماميه واستناداً إلى الأصول والقواعد الخاصّة بعلم التفسير. ومن المواضيع الأساسية التي تناولها هذا البحث: أصول معرفه القرآن؛ آراء علوم القرآن؛ معرفه مناهج التفسير؛ الآراء التفسيريه والتأويليه للرازي؛ التعاليم القرآنيه الكلاميه للنقض. الألفاظ المفتاحيه: عبد الجليل القزويني الرازي، النقض، القرآن، التفسير، التأويل، المباني، المنهج، الآراء.

٣. نظره تأويليه إلى الآيات القرآنيه فى كتاب النقض

٣ نظره تأويليه إلى الآيات القرآنيه فى كتاب النقض الدكتور محمد رضا موحدى (١) المسأله الأساسيه التى يُعنى هذا البحث بالنظر فيها هى أسلوب الاستفاده من تأويل الآيات القرآنيه فى كتاب «النقض»، فقد تعرّض هذا البحث بعد إلقاء نظره موجزه على الفرق بين التفسير والتأويل إلى تقديم شرح موجز لاستعمال كلمه التأويل وتنوّع معانيها فى كتاب النقض. وبعد ذلك يعرض امثله بارزه من تأويل الآيات القرآنيه الوارده فى كتاب النقض. القسم الأعظم من استعمال الآيات القرآنيه فى النقض، من بعد الاستشهادات اللفظيه (اللغويه، والفقيهيه، والتاريخيه، وما إلى ذلك)، يختصّ بالمقارنات الكلاميه، والأهم من ذلك ما يختص بالفهم التأويلي لها. ويأتى استعمال هذه التأويلات تاره

١- عضو الهيئه العلميه فى جامعه قم.

ص: ٩٠

فى سياق الرد على التهم والافتراءات التى يثيرها الخصم، وجاء الكلام عن مثل هذا التأويل فى الرد على سبيل المثال بأن المقصود من (التين والزيتون) علياً وفاطمه. ويأتى استعمال هذه التأويلات تارة أخرى فى قبول أو إثبات أو معتقدات المؤلف. إنَّ تسليط الضوء على قسم من التأويلات التى جاءت فى كتاب النقض، يمكن أن تقترب بالقارئ من هذه النتيجة وهى ان استعمال التأويلات بالمقارنه إلى المباحث التفسيريه كانت ذات مدى واسع من التأثير والفعل. ويمكن تقصّي هذا التأثير حتّى فى بعض التأويلات التى تُنسب إلى الشيعة من خلال ما ينضح من كلام الخصم. ويمكن عن هذا الطريق وضع الاصبغ على الطريق الذى كان مدعاه لإثارة مثل هذه الاتهامات. وممّا لاشك فيه ان معرفه هذه الفجوات تعدّ بمثابه الخطوات الاولى لتعرف على مواطن الضعف لدى الفرق الإسلاميه الاولى. الألفاظ المفتاحيه: تأويل القرآن، الآراء الكلاميه، التفسير، كتاب النقض، عبد الجليل القزوينى الرازى.

٤. أضواء على الأصول والمنهج الحديثي...

٤ أضواء على الأصول والمنهج الحديثي لعبد الجليل الرازي القزويني في كتاب «النقض» محمّد مهدي إحصاني فر (١) عبد الجليل القزويني الرازي المتكلم الشيعي، ألف في النصف الثاني من القرن السادس الهجري كتاب «النقض» أو بعض مثالب النواصب في نقض «بعض فضائح الروافض»، حيث ردّ فيه على بعض شبهات أهل السنّه حول الشيعة في زمانه. وقد استشهد في مناظراته بما يربو على (٢٧٠ آيه) من آيات القرآن الكريم، وما يزيد على (١٨٠ حديثاً) أو أنه طرحها للبحث بين ثنايا كتابه الذي يتألف من ٥٠٠ صفحه. تقدّم هذه مقاله نبذه عن عبد الجليل القزويني وكتابه، ثمّ يجري بعد ذلك تحليل مبانيه الحديثيه، حيث أنه يُعد في عداد

١- عضو الهيئه العلميه في مركز علوم ومعارف الحديث في قم.

ص: ٩٢

الأصوليين. وقد جاءت درايه الحديث فى كتاب «النقض» ضمن هذا الكتاب ويتضح من خلالها أن قواعد الحديث والمصطلحات الحديثيه عند الشيعة تعود فى قديمها إلى ما قبل الشهيد الثانى. ثم بعد ذلك يُسلط الضوء على منهج المؤلف ومبانيه فى فقه الحديث ونقد الحديث، وهو ما يعكس منهجيه المحدثين المتقدمين فى فهم الحديث ونقده. وفى الختام تُقدّم صورته عن التفكير الحديثى لعبد الجليل، وتنتهى هذه المقالة بطرح النتيجة والمقترحات البحثيه، وسرد بمصادر البحث. إنَّ معظم معطيات هذه المقالة مستخرجه من المنهج الحديثى لعبد الجليل، ونادراً ما اعتمدت أقواله الحديثيه. الألفاظ المفتاحيه: عبد الجليل القزوينى الرازى، كتاب النقض، مناظرات الفريقين، الكلام و العقائد، علوم الحديث، المنهجيه.

٥. معرفه الله، والتوحيد والأسماء والصفات برأى...

٥ معرفه الله، والتوحيد والأسماء والصفات برأى المرحوم عبد الجليل القزوينى الرازى محمد بيابانى أسكوئى (١) حين ينظر الإنسان إلى الله، ويتوجه إلى حقيقه المعرفه، يجد ذاته مخلوقاً ومملوكاً ومحتاجاً إلى تمام ذاته تعالى. وفى ضوء ذلك يرى أن العبوديه له تمثل أسمى درجات كماله. تبحث هذه المقاله سبيل الوصول إلى حقيقه معرفه الله من وجهه نظر عبد الجليل القزوينى الرازى وعلماء الشيعة الآخرين انطلاقاً مما جاء فى آيات القرآن الكريم والأحاديث المنقوله عن أهل البيت عليهم السلام. ومن الجوانب الأخرى التى يتناولها هذا البحث توحيد الله تعالى، وأسمائه وصفاته. الألفاظ المفتاحيه: معرفه الله، التوحيد، أقسام التوحيد، الأسماء والصفات، عبد الجليل القزوينى الرازى.

١- .أستاذ ومحقق فى الحوزه العلميه والجامعه.

٦. مفهوم الإمامة وخصائص الأئمة عليهم السلام

٦ مفهوم الإمامة وخصائص الأئمة عليهم السلام برأى عبد الجليل القزوينى الرازى أصغر غلامى (١) الإمامة منصب إلهى، والإمام مكلف بمهمته هداية الناس، ولا بد أن تكون للإمام بعض الخصائص التى تناسب مع مقامه من أجل النهوض بهذه المهمة. تناول هذه المقالة تسليط الضوء على خصائص الأئمة برأى عبد الجليل القزوينى الرازى. وقد طرحت كل واحد من هذه الخصائص من بعد عرض بحث إجمالى لها من منظار العقل، والقرآن، والروايات الواردة عن أهل البيت عليهم السلام، ثم ذكر بعد ذلك رأى مؤلف كتاب «النقض» بشأنها، وما كتبه من رد على كلام مؤلف كتاب «بعض فضائح الروافض».

١- محقق حوزوى فى علم الكلام والفلسفه.

ص: ٩٥

أما الخصائص أو الشروط اللازمة للإمامه برأى عبد الجليل القزوينى الرازى فتتلخّص فى ما يلى: ١. النصّ عليه. ٢. العلم. ٣. العصمه. كما أنّه يعتبر الإمام مفترض الطاعه، ويمكن أن تجرى المعجزه على يده، بل وتجب أن تجرى أحياناً. إنّ هذه المقاله بعد أن تشير إلى أهميته الموضوع وتعرض نبذه عن تاريخه، تأتي على بحث المواضيع التاليه: معنى وحقيقه الإمامه؛ طريق تعيين الإمام؛ وبحث رأى عبد الجليل القزوينى الرازى حول علم الإمام وعصمته والنصّ عليه وإمكان وقوع المعجزه على يده. الألفاظ المفتاحيه: الامامه، العلم الإلهى، العصمه، النصّ، المعجزه، عبد الجليل القزوينى الرازى.

٧. مواجهه متكلمى الإماميه للفلسفه فى القرن السادس للهجره

٧. مواجهه متكلمى الإماميه للفلسفه فى القرن السادس للهجره على نقى خدايارى (١) من المباحث الجديره بالنظر فى مجال تاريخ كلام الإماميه، مبحث أسلوب مواجهه وتعامل متكلمى الإماميه مع الفلسفه ومع التعاليم الفلسفيه فى الأدوار المختلفه. يتضح فى ضوء هذه الدراره أن تعاطى علماء الإماميه مع الفلسفه فى القرن السادس للهجره كان على نوعين: التعاطى الإيجابى، والتعاطى السلبى والنقدى. وفى مجال التعاطى الإيجابى كانت هناك عدّه أوجه، منها: اتباع الأصول والتعاليم الفلسفيه لإثبات المسائل الكلاميه والأخذ ببعض التعاليم الفلسفيه المغايره للتعالم الكلاميه، التدوين الفلسفى للتاريخ،

١- أستاذ معيد فى جامعه المصطفى صلى الله عليه و آله العالميه، قسم معارف الشيعه.

ص: ٩٧

الاستشهاد بأقوال الفلاسفه فى النصوص الأخلاقية، تدوين المناقب، وتفسير القرآن الكريم. وأما التعاطى السلبى مع الفلسفه فقد تجسد فى ثلاثه أوجه، وهى: النقد العام؛ وتدوين الردود؛ ونقد الأسس والتعاليم الفلسفيه. وأما أهم القضايا الخلافية التى توجه إليها متكلمو الإماميه بالنقد فهى عبارته عن: كيفية فعل الله؛ وقدم العالم؛ وفلسفه الخلق؛ وحقيقه الإنسان؛ والمعاد؛ والقول فى الطبائع؛ والمعجزه؛ والطريق إلى معرفه الأنبياء. وفى كتاب «النقض» لا توجد جوانب إيجابيه فى التعاطى مع الفلسفه، والاتجاه العام الذى يحمله الكاتب إزاء الفلسفه وإزاء التعاليم الفلسفيه، كله سلبى ونقدى. الألفاظ المفتاحيه: كلام الإماميه، الفلسفه، التعاطى الإيجابى، التعاطى السلبى، كتابه الردود، القرن السادس، عبد الجليل القزوينى الرازى.

٨. خصائص الشيعة الاصوليه برأى عبد الجليل القزوينى الرازى

٨ خصائص الشيعة الاصوليه برأى عبد الجليل القزوينى الرازى يقاسم صفرى (جوادى) (١) كتاب «النقض» هو الكتاب الوحيد الذى تركه عبد الجليل القزوينى الرازى (المؤلف الشيعى فى القرن السادس للهجره). يضم الكتاب بين دفتيه معلومات حصريه حول تاريخ التشيع (فى القرن السادس وما سبقه)، والفرق الشيعيه المختلفه، والوجود الجغرافى للتشيع فى إيران والبلدان الأخرى، والأفكار الشيعيه وغير الشيعيه، وما إلى ذلك من المواضيع. تحاول هذه مقاله تسليط الضوء على «خصائص الشيعة الأصوليه بنظر عبد الجليل القزوينى الرازى». إن كل ما جاء به

١- عضو الهيئه العلميه فى جامعه المصطفى صلى الله عليه و آله العالميه، ورئيس قسم الأديان والمذاهب.

ص: ٩٩

القزوينى فى كتاب «النقض» إنّما كان من ناحيه الشيعة الأصوليه، وأمّا هنا فقد تناول فقط ما جاء بشكل صريح تحت عنوان عقيدته الشيعة الأصوليه (بنصّ الشيعة الأصوليه)، أو بعبارات أخرى ذات قرينه دالّه على الشيعة الأصوليه. جاءت المباحث المتعلّقه بالشيعة الأصوليه متناثره بين ثنايا كتاب «النقض» وغير مرتّبه على نحو منهجى، إلّا أنّ هذه المقاله ترمى إلى عرضها وفقاً لترتيب خاص، حيث أدرج تحت كلّ موضوع كلام مؤلّف كتاب «بعض فضائح الروافض»، ومن بعده جاء بجواب ما كتبه عبد الجليل القزوينى الرازى فى كتاب «النقض». الألفاظ المفتاحيه: الشيعة الأصولى، الشيعة الأصوليه، الشيعة الأصوليون، الشيعة الإماميه الأصوليه، النقض، بعض فضائح الروافض.

ص: ١٠٠

٩. مكانه اصطلاح «الشيعة الأصوليه» فى...

٩مكانه اصطلاح «الشيعة الأصوليه» فى المنهج الكلامى عند عبد الجليل القزوينى الرازي سيد محمد هادى گرامى (١)بدأت مواجهه بين الأخباريين والأصوليين فى القرن الحادى عشر للهجره، متزامنه مع النشاطات التى قام بها الملاً محمد أمين الاسترآبادى. ومع ذلك يمكن العثور على استعمالات نادره لاصطلاحى «الأخبارى» و«الأصولى» فى القرون المتقدمه على ذلك العصر. كتاب «النقض» لعبد الجليل القزوينى الرازى من الكتب المعدوده للإماميه فى القرون الوسيطه، التى انعكست فيها مواجهه بشكل واضح نسبياً بين الأصوليه والأخباريه، وعلى

١- طالب دكتوراه فى الإلهيات بجامعه الإمام الصادق عليه السلام (m.h.gerami@hotmail.com).

ص: ١٠١

وجه الخصوص ما جاء فى موارد متعدده من ذكر لفرقه تحت مسمى الشيعة الأصوليه. واستناداً إلى قراءه أوليه يبدو أن المواجهه التى طُرحت فى كتاب «النقض» قد تشير إلى أصحاب الحديث فى قم، والإماميه الذين يميلون إلى مدرسة الكلام فى بغداد. تحاول هذه المقالة تفنيد هذه القراءه وطرح افتراض آخر، لتثبت فى ختام المطاف أن استعمال اصطلاح «الشيعة الأصوليه» فى الخطاب الكلامى لعبد الجليل القزوينى الرازى جاء انطلاقاً من بعد استراتيجى تماماً. وعلى الرغم مما يشير إليه عبد الجليل فى الظاهر من تيارات و فرق مثل: الأصوليه والأخباريه، إلا أن عدم تطابق المعلومات الموجوده فى الكتاب مع الشخصيات المعروفه لهذه التيارات يدل على أن طرح تيار باسم «الشيعة الأصوليه» ثم التحدث عن مواجهه هذا التيار لتيار الأخباريه ينم عن هدف بعيد المدى، وهو استعادة المكانه الاجتماعيه للإماميه فى عصره. الألفاظ المفتاحيه: الشيعة الأصوليه، الشيعة الأخباريه، النقض، عبد الجليل القزوينى الرازى، القرن السادس، الاستراتيجيه، الخطاب الكلامى.

١٠. الدفاع عن الإمامية والبراءة من الإسماعيلية في كتاب «النقض»

١٠ الدفاع عن الإمامية والبراءة من الإسماعيلية في كتاب «النقض» رسول رضوى (١) في العصر الذي كان فيه عبد الجليل القزويني الرازي يؤلف كتاب «النقض» كان العالم الإسلامي مقسماً بين الخلافة الفاطمية في غرب العالم الإسلامي، والخلافة العباسية في شرقه، وقد أتبت كل واحد من هاتين الخلافتين مختلف الأساليب السياسية، والثقافية، والدينية، والمذهبية، وكل وسيلة أخرى ممكنة من أجل القضاء على خصومها وفرض سلطتها على جميع ربوع العالم الإسلامي. وفي ظل تلك الأوضاع التي فقد فيها أتباع أهل البيت عليهم السلام أي الشيعة الإمامية، ما كان لهم من ملاذ سياسي وعسكري على أثر سقوط الدولة البويهية

١- .أستاذ مساعد في قسم الكلام الإسلامي في كلية علوم الحديث.

ص: ١٠٣

والدولة الحمدانية، فكان عليهم أن يتحملوا الضغوط من كلا الجانبين، وكان عليهم في الوقت ذاته الدفاع عن مذهبهم؛ وذلك لأنَّ العباسيين كانوا يمارسون قتلهم بتهمة الانتماء إلى القرامطة والإسماعيلية؛ بينما كان النزاريون والقرامطة يقتلونهم أيضاً بتهمة التقيته والتعاون مع أهل السنَّة. وفي ظل تلك الأوضاع والأحوال كان دور علماء الإمامية حيويًا ومصيريًا؛ إذ كان عليهم مضافاً إلى تبين أصول وفروع مذهب أهل البيت عليهم السلام أن يتبرَّأوا من التهم التي كان يثيرها خصومهم ضدَّهم، وأنَّ يحولوا دون وصول آراء المخالفين إلى ضعفاء الشيعة الإمامية ممَّا يؤدي إلى خروج الضعفاء منهم من مذهبهم والانتماء إلى المذاهب الأخرى، أو يؤدي تغلغل آراء المذاهب المخالفة في أوساط المذهب الشيعي. وهذا هو العمل، أو لنقل: إنَّه الإنجاز الباهر الذي قام به عبد الجليل القزويني الرازي في كتابه المعروف (بعض مثالب النواصب في نقض «بعض فضائح الروافض») المعروف بـ «النقض»، وجاء به على خير وجه. قدَّم هذا المؤلف في سياق دفاعه عن الإمامية تبييناً دقيقاً وشفافاً لعقائد وأحكام مذهب أهل البيت عليهم السلام، وبيَّن بشكل

ص: ١٠٤

واضح الحدود الفاصله بين الإماميه والإسماعيليه النزاريه، والمستعلويه، والقرامطه. كما أنه وهو في حاله الدفاع لم يغفل عن مهاجمه الخصوم أيضاً، حيث حاول في بدايه الأمر تمييز السلاجقه الحنفيين، عن الحنابله وأصحاب الحديث الذين يؤمنون بالجبر، ثم حاول بعد ذلك إبراز أن آراء أهل الظاهر تتعارض مع مصالح ومقاصد الخلافه العباسيه. الألفاظ المفتاحيه: الشيعي، الملحده، القرمطي، أنصار حسن الصباح، الإماميه، الباطنيه.

١١. التشيع والتصوّف في كتاب «النقض»

١١ التشيع والتصوّف في كتاب «النقض» أبو الفضل هاشميجاء تأليف كتاب «النقض» على يد عبد الجليل القزويني في القرن السادس للهجره بهدف الردّ على الشبهات التي كانت تُثار ضدّ الشيعة، ومن هنا فإنّ هذا الكتاب يعكس عقائد الشيعة ويقدم صورته عن أوضاع المجتمع الشيعي في ذلك العصر. ترمي هذه المقاله إلى بحث العلاقة بين التشيع والتصوّف برأى هذا الكتاب. يقول مؤلّف هذا الكتاب: إنّ الشيعي الحقيقي هو من يؤمن بإمامه وخلافه الأئمّه عليهم السلام من بعد رسول الله صلى الله عليه وآله ، وأما الصحابه فيعتبرهم شخصيات جليله وكبيره، وهو ينتهج في هذا المجال منهج الاعتدال. ويبين في كتابه هذا أنّ المتصوّفه الحقيقيين شخصيات جديره بالاحترام، وهم يؤمنون بالكثير

ص: ١٠٦

من معتقدات الشيعة؛ وذلك لأنهم على مذهب أهل العدل وإقرار التوحيد، وبعيدون عن معتقدات الجبر والتشبيه وغيرها من المعتقدات الباطلة، كما أنهم يحبون الأئمة عليهم السلام وينقلون عنهم كرامات ويعتبرونها دليلاً على فضيلتهم، بل ويظن أيضاً أن البعض منهم شيعة. والنتيجة المستفادة من ذلك هي أنه بالرغم من المنطلق الأصلي للتصوف هم أهل السنّة، إلّا أنّ المتصوّف الحقيقين، بسبب ما يتصفون به من صفاء الباطن والوصول إلى الكثير من الحقائق، يقتربون جداً إلى مذهب الحقّ، ولذلك يحبهم الشيعة؛ إذاً فهناك ترابط وثيق بين التشيع والتصوف. كما أنه في المقابل يشير إلى من ينتحلون التصوف ويعتبرهم بعيدين تماماً عن سنّة النبي صلى الله عليه وآله، وليست لهم أية صلة بالتشيع. الألفاظ المفتاحية: التصوف، المتصوّف، الشيعة، الرفض، الزاهد و العابد، الطريقة.

ص: ١٠٧

١٢. كتاب «النقض» والاعتدال الدينى

١٢ كتاب «النقض» والاعتدال الدينيرضا باباينى (١) يعرض النص الذى بين ايديكم إشارات إلى بعض عبارات كتاب «النقض» ذات الدلاله الواضحه على الاعتدال الدينى والفكر الأصولى للمؤلف. يتضح منذ البدايه أن هذا الاعتدال الذى يغلب على الكتاب لم يأت نتيجة للتقيه والمماشاه. فمؤلف الكتاب يدافع دفاعاً مستميتاً عن أصول المذهب الشيعى الاثنى عشرى. وأما ما كان يُعتبر فى زمانه من التعاليم الشيعيه ثم أُدخلت عليها إضافات فى القرون اللاحقه، فلا يعتبرها من أصول المذهب الشيعى ولا من فروعهِ. وهو يلقى باللائمهِ فى حصول هذه البدع على الحشويه والغلاه. وعلى

١- .أستاذ و محقق فى الحوزه العلميه والجامعه.

ص: ١٠٨

الرغم من تكريس كتابه للردّ على كتاب ألف في زمانه وأثار شبهات وتهمّاً ضدّ الشيعة، غير أنه لم يفته توجيه سهام نقده إلى الغلاة والحشويه. وفضلاً عما يصرّح به عبد الجليل في مواضع كثيرة من كتابه، فإنّ أسلوبه في نقد كتاب نقض فضائح الروافض، يتمّ بوضوح عن نهجه الاعتدالي، ولعلّ أبرز ما في ذلك هو الاحترام الذي يبديه لكبار شخصيات الفرق والمذاهب الإسلاميّة. في ختام هذا البحث سردت أمثله من مواقفه المعتدله ازاء الصحابه والخلفاء. الألفاظ المفتاحية: التقريب، الاعتدال المذهبي، البدعه، الأصحاب، الخلفاء، النقض.

١٣. إطلاله على جوانب الحياه الثقافيه والحضاريه للشيعه...

١٣ إطلاله على جوانب الحياه الثقافيه والحضاريه للشيعه فى تاريخ الإسلام، كما جاء فى كتاب النقض لعبد الجليل القزوينيالدكتور محمد باغستاني (١) فى ما يلى محاوله لتسليط الضوء على النص المعروف بعنوان كتاب النقض وهو من تأليف عبد الجليل القزويني الرازى. تُسلط الاضواء فى هذا البحث على شتى جوانب الحياه الثقافيه والحضاريه للشيعه فى تاريخ الإسلام بشكل إجمالى، وتعرض القيم الكامنه فى هذا الكتاب الذى يقدم صورته عن أنواع المساهمات التى قامت بها الأقلية الشيعيه فى وسط مجتمع الاكثريه من أهل السنه، وما رسمته من معالم على جبين الثقافه والحضاره الإسلاميه. الألفاظ المفتاحيه: تاريخ التشيع، الحضاره الإسلاميه، الثقافه، النقض، عبد الجليل القزويني الرازى.

١٤. الجغرافيه السكّانيه للشيعة الإماميه استناداً...

١٤ الجغرافيه السكّانيه للشيعة الإماميه استناداً إلى ما جاء في كتاب «النقض» مائده بخشندهانّ دراسه الوضع السياسى، والاجتماعى، والثقافى للشيعة فى القرن الخامس للهجره، فى ضوء ما جاء فى كتاب «النقض» القيم، لها أهميه بالغه فى تعيين المكانه السياسيه، والأحوال الاجتماعيه للشيعة، ثم فى ختام المطاف يقدم صوره عن المجتمع الشيعى يومذاك. كتاب «النقض» أول كتاب نقدى فى مجال النقد التاريخى الكلامى؛ إذ لم يسبقه أى كتاب آخر فى النقد التاريخى على هذه الشاكلة المنسجمه والرصينه. إن هذا الكتاب يُعدّ من الكنوز الفكرية للمسلمين، ومن النصوص الفارسيه القديمه، وكان تأليفه بعد بضعه سنوات فقط من تأليف كتاب «چهار

ص: ١١١

مقاله عروضی»، و «مقامات حمیدی»، و يضم بين دفتيه مواضيع مهمه تاريخيه، وأدبيه، وكلاميه، وجغرافيه، وفي الممل والنحل، وما إلى ذلك. إن أهميه كتاب «النقض» لا- تنحصر في مجال ما يتضمّنه من أمور شرعيه واعتقاديّه، بل إن المؤلف في سياق ردّه على التهم والشبهات، يأتي على ذكر أسماء مدن وحرّات شيعيه متعدّده في القرون الأولى للهجره، إضافة إلى ذكر أسماء الكثير من العلماء، والأسر الشيعيه المتنفّذه، إضافة إلى كثير من القضايا الأخرى التي تبين دور الشيعه ومساهماتهم في بناء الحضاره الإسلاميه. وهو ما يُبرز أهميه تناول أمثال هذه المباحث. وهكذا فإنّ هذا البحث يسلط الضوء على الجغرافيه السكّانيه للشيعة؛ لكي يتسنى له من خلال ذلك تكوين صوره عن البناء الداخلي للمجتمع الشيعي، لإثبات مساهمتهم وتواجدهم في الحياه الاجتماعيه. الألفاظ المفتاحيه: الشيعه الإماميه (الاثني عشريه)، الجغرافيه السكّانيه، سلاجقه إيران، كتاب النقض.

١٥. معرفه الفرق عند عبد الجليل القزوينى الرازى فى كتاب «النقض»

١٥ معرفه الفرق عند عبد الجليل القزوينى الرازى فى كتاب «النقض» حمید أحمدى جلفایى (١) إحدى الضرورات التمهيدیه فى تحکیم أصول العقائد والمعتقدات الإسلامیه هی معرفه الفرق والنحل والمذاهب المختلفه التى نشأت على امتداد تاریخ الإسلام، ومعرفه المعتقدات الخاصه بكل واحد منها. وفى هذا السياق من البديهي أن يكون الاعتبار الأوفر للكتب والمصادر القديمه والأقرب إلى عصر ظهور كل واحد من تلك الفرق والنحل، على اعتبار أنها تنقل وقائع وعقائد أتباع تلك الفرق والنحل عن حسّ ومشاهده، أو عن درجه مقاربه للحسّ والمشاهده. ويعدّ أحد الكتب والمصادر القديمه فى هذا المجال والذى من الضروري أن يرجع إليه الباحثون فى هذا المضمّار، كتاب

ص: ١١٣

«النقض» للمرحوم عبد الجليل القزوينى الرازى، من علماء القرن السادس للهجره. إنَّ أصل هذا الكتاب برأى الباحث المحترم لا يُعدّ من الكتب الشيعيه الرصينه والمنسجمه؛ وذلك لوجود أخطاء وتناقضات واضحه فيه، ولكن على الرغم من ذلك فهو يحظى بدرجة عاليه من الأهميه بسبب قدمه. وانطلاقاً من ذلك يتناول هذا البحث الأسلوب الذى انتهجه مؤلّف هذا الكتاب فى بيان معتقدات كلّ واحده من الفرق التى كانت موجوده حتّى ذلك الزمان، مع تسليط الضوء على الجوانب الجديره بالتأمل فيها. الألفاظ المفتاحيه: الفرقه، المذهب، العقيده، النحلّه، الشيعه، السنّه.

١٤. «مدرسه» أهل السنّه، في مقابل «دار العلم» الشيعيه...

١٤ «مدرسه» أهل السنّه، في مقابل «دار العلم» الشيعيه (بحث حول كتاب النقض) اليوناردو كيتزُنه (أستاذ جامعه سَپِينزا في روما) المترجمه: فريده مهدي دامغانيانّ ما أقدم عليه السلاجقه من تدمير لدور العلم التي أنشأها كلّ من أبي نصر شابور (الوزير الشيعي للبويهيين)، والشريف الرضي، والشريف المرتضى في بغداد، ودار الكتب لعُضد الدوله البويهى في شيراز، ومكتبه الصاحب بن عبّاد (الوزير الشيعي لآل بويه) في الرّي، غدا يُشار إليه بكثره في المصادر التاريخيه ابتداءً من القرن الخامس وما تلاه، وكانت مدعاه للإساءه إلى سمعه السلاجقه الذين كانوا يتظاهرون بالإسلام

ص: ١١٥

وإطاعه الخليفة العباسي والالتزام بالمذهب الشافعي. وفي الوقت ذاته يشير المؤرّخون والباحثون في مجال الحضاره والثقافه إلى الدور الكبير للسلاجقه في إيجاد «المدرسه» (وبالنتيجه دورهم في تاريخ المؤسّسات التعليميه في الحضاره الإسلاميه). وفي هذا المضممار يعتبرون جهود هؤلاء الحكّام السنّه، لمجابهه المراكز العلميه للشيعه (دور العلم، ودور الكتب لآل بويه وللفاطميين في مصر)، وكذلك اهتمامهم بتعويض الخسائر التي سببها للعلم وأهله، ويعتبرون ذلك عاملاً مؤثراً بل وأساسياً، ولكن عند إلقاء نظره على كتاب «النقض» يُلاحظ أنّ مؤلفه يتحاشى إلى أقصى حدّ ممكن عند ذكره لمؤلّفات ومفاخر الشيعه ذكر أسماء المكتبات ودور العلم الشيعيه التي أحرقت ودُمرت. و عوضاً عن ذلك نراه يركّز على ذكر مؤسّسى هذه المراكز العلميه، ويحاول بذكاء تسليط الضوء على ما قاموا به من خدمات اجتماعيه عامّه، مع ذكر ما كانوا يتّصفون به من درايه وحسن تدبير، ومن سياسه حكيمة وإداره لشؤون حياه الناس. وهو في هذا المجال يُعطي الأولويه لشقّ الطرق والأنهر وبناء الجسور والقنوات والمستشفيات، وعقد مجالس المناظره وغير ذلك من الأعمال، ويقدمها على

ص: ١١٦

تأسيس دور العلم والمكتبات التى هى عبارته عن أشياء خاصّه بأهل العلم وتنحصر عاده فى بلاط السلاطين والولاه. كما نراه يثنى على الجهود الواسعه التى قام بها السلاجقه لتأسيس المدارس، ويكثر من ذكر دور الوزراء الشيعه فى هذا العمران والتطوّر، وما قاموا به من دعم ورفد لتلك المدارس (عن طريق الموقوفات والعطايا والمبّرات وما إلى ذلك). ويحاول من خلال ذلك أن يبيّن أنّ مدارس العصر السلجوقى جاءت كامتداد طبيعى وتاريخى لما كان قبلها من دور العلم ودور الكتب ودور الحكمة، وليست فى مقابلها. وعلى هذا الأساس نراه يتفاخر بكثرة الوزراء وعمّال الديوان الشيعه فى بلاط السلاجقه مع ذكر أسمائهم ومناصبهم وكثرة مدارسهم وموقوفاتهم الثقافيه فى ذلك العصر. ويستدلّ بكثير من الأمثله والشواهد على وفائهم وإخلاصهم فى خدمه الولاه والسلاطين وانقيادهم لسياستهم الثقافيه. وهكذا فهو يتجاهل تماماً التصوّر السائد فى التعصّب والتضادّ بين الشيعه والسنّه فى تحليله التاريخى لمجريات الأمور.

ص: ١١٧

ومن جمله الشواهد والأدلة التي تقلل من أهميه الفكره السائده في التضادّ بين المدارس ودور العلم، وتؤيد تحليل عبد الجليل الرازي في كتاب «النقض»، هو وجود دور علم سُنيته مثل: دار العلم ابن سوار في البصره في عهد البويهيين، ودار العلم مارستاني في بغداد بعد عصر البويهيين، وكذلك وجود مدارس شيعيه متعدده في قم والرّي في العصر السلجوقي. بالإضافة إلى ذلك نلاحظ أنّ عبد الجليل يثنى على ما حصل في العصر السلجوقي من تحويل المراكز العلميه والمكتبات إلى موقوفات ومؤسّسات عامه وهو ما يُعتبر تحوّلاً إيجابياً في حقل التعليم وكذلك اهتمام السلاجقه بجمع واستنساخ ما كان في دور العلم السابقه من الكتب؛ وهو بذلك يشير ضمناً إلى أنّ الميراث العلمى للعصر البويهى بقى محفوظاً على حاله، وأنّ السياسيين من الوزراء ورجال الديوان السلاجقه قد أخرجوها ونقلوها إلى مكتبات المدارس التي تأسست بعدها وجعلوها وقفاً.

١٧. المدارس والأوساط العلميّة والدينيّة ورجال الشيعة في كتاب «النقض»

١٧المدارس والأوساط العلميّة والدينيّة ورجال الشيعة في كتاب «النقض» مرتضى وفائمن المؤلفات الكلاميه الشيعيه التي كتبت في القرن السادس للهجره، ردّاً على كتاب يتهم على الشيعة، الكتاب المعروف باسم كتاب «النقض»، فضلاً عن المعلومات الكلاميه والدينيه التي يضمها هذا الكتاب بين دفتيه، فإنه يُعدُّ بمثابة كنز ثمين لما فيه من المعلومات التاريخيه، والثقافيه، والاجتماعيه، والأدبيه لأهالي إيران. ونظراً إلى اتّساع وتناثر المعلومات التي يحتويها الكتاب، فإنّ هذا البحث يقتصر على جمع المعلومات التي ذكرها المؤلّف حول المدارس والمراكز العلميه والثقافيه، إضافة إلى

ص: ۱۱۹

بعض علماء الشيعة الذين كانوا يعيشون يومذاك في مختلف المدن الإيرانية الشيعية وخاصّه في المناطق الوسطى منها. الألفاظ المفتاحية: المدن الشيعية، القرن السادس للهجرة، المدارس العلمية، علماء الشيعة، النقض.

ص: ١٢٠

١٨. الشعراء الشيعة المذكورون في كتاب «النقض»

١٨ الشعراء الشيعة المذكورون في كتاب «النقض» حسين پور شريف (١) إن المكانه التاريخيه لعبد الجليل القزويني الرازي بسبب قربه الزماني ممن ذكر مذاهبهم في كتابه ومكانته الاجتماعيه بصفته عالماً ومتكلماً شيعياً بارزاً في عصره ، واعتبار وأهميه كتابه وهو كتاب في المناظره والجدل، وهذا ما دعاه بالضروره إلى عدم الاستناد أو التعويل على الاستدلالات الضعيفه والمشكوك فيها، والمختلف حولها، والتي تحتل الوجيهين كل هذا جعل من كلامه ومن كتابه مصدراً تاريخياً معتبراً لمعرفة مذهب الكثير من العلماء والمؤلفين، ورجال السياسه، وعمال الديوان، والشعراء، وغيرهم.

١- ماجستير في اللغه والأدب الفارسي، مساعد باحث في معهد علوم ومعارف الحديث.

ص: ١٢١

عند النظر في مؤلفات كُتّاب التراجم الشيعة المتأخرين مثل: مجالس المؤمنين، وأمل الآمل وتتمته وتكملته، ورياض العلماء، وروضات الجنّات، وقصص العلماء، نلاحظ أنه بسبب الفاصله الزمنيه للأخبار وتساهل المؤلفين في نسبة المذهب إلى الأفراد استناداً إلى شواهد وقرائن واهيه وإجماليه ومحدوده، فإنها تبدو غير جديره بالنظر والاعتبار، في حين أن الأخبار التي نقلها عبد الجليل قليله النظير من حيث قربها التاريخي ومعاصرتها لذلك الزمان. تحاول هذه المقاله إدراج سرد بأسماء الشعراء الذين يوصفون بالتشيع مّمن وردت أسماءهم في كتاب «النقض» حسب ترتيب العهد التاريخي لكل واحد منهم، وتبين الاطلاع الواسع لعبد الجليل على الأدب الفارسي والادب العربي في عصره وما سبقه، ومهارته في التعاطي مع الأدب وتاريخ الأدب في المجادلات الكلاميه. قدّم الباحث في مستهلّ الأمر نبذه عن الشعراء وآثارهم، ثم واستمراراً لهذا العمل أتى بنماذج من أشعارهم التي تعكس إلى حدٍ ما أفكارهم ومعتقداتهم المذهبيه. الألفاظ المفتاحيه: الشعراء، تاريخ التشيع، الأدب الشيعي، المنقبه، النقض، عبد الجليل القزويني الرازي.

١٩. جغرافيه الرىّ وقزوين فى كتاب «النقض»

١٩ جغرافيه الرىّ وقزوين فى كتاب «النقض» على ملكى ميانجى (١) الرىّ وقزوين مدينتان مهمتان فى المناطق الوسطى من إيران، فمدينه الرىّ منطقته مهمه، ورغم التقلبات التى مرّت بها غير أنّها حافظت على أهميتها السياسيه منذ عهد الماديين إلى الوقت الحاضر. مركز هذه المنطقه هى مدينه الرىّ التى كانت فى القرون الأولى للعصر الإسلامى وحتى مجيء المغول واحده من أهم الحواضر العلميه فى العالم، وكانت توصف بأم البلاد. فى العهد الإسلامى كانت هذه المدينه فى بدايه أمرها على مذهب أهل السنّه وذات ميول أمويه، إلا أنّ التشيع أخذ ينتشر فيها تدريجياً إلى أن غدت فى عصر حياه مؤلف كتاب

ص: ١٢٣

«النقض»، فى أواسط القرن السادس للهجره ذات غالبيه شيعيه. ومع ذلك كله فقد كانت تعيش فيها جماعات من مختلف المذاهب والفرق والنحل. كتاب «النقض» يقدّم معلومات قيمه عن أوضاع هذه المدينه، وقد كُتب هذا البحث حول جغرافيه بلاد الرى فى ضوء ما جاء فى هذا الكتاب من معلومات عنها. وأما مدينه قزوين فهى مدينه مهمّه تقع فى شمال المنطقه الوسطى من إيران، وتعود فى قديمها إلى العهد الساسانى. تطوّرت هذه المدينه فى القرون الإسلاميه وحصل فيها اتّساع وعمران كثير، وكان سكّانها إلى عصر مؤلّف كتاب «النقض» مزيجاً من الشيعه والسنة وغيرهما من الفرق والنحل الأخرى. ورغم أن الشيعه كانوا يومذاك أقلّيه فى هذه البلاد إلّا أنّهم كانوا على درجه عاليه من القوّه والنفوذ. يكشف كتاب «النقض» صفحه حول بعض الحقائق التى كانت عليها هذه المدينه. وهذا البحث يسلّط الأضواء على جغرافيه قزوين استناداً إلى هذه المعلومات. الألفاظ المفتاحيه: جغرافيه الرى، جغرافيه قزوين، النقض، القرن السادس للهجره.

ص: ١٢٤

٢٠. أسره بابويه في كتاب «النقض»

٢٠ أسره بابويه في كتاب «النقض» الدكتور سيد محسن موسى (١) كتاب «النقض» من الكتب الشيعيه التي تقدم معلومات مفيده حول الشخصيات الشيعيه المهمه إلى زمان تأليف هذا الكتاب. إن بعض العلماء الذين يذكروهم عبد الجليل القزويني الرازي بنفسه أو تبعاً لمؤلف سني، أو ينقل أو ينقد بعضاً من أقوالهم وآرائهم، ينتمون إلى أسر علميه. ومن جمله هذه الأسر العلميه أسره آل بابويه، فقد وردت في هذا الكتاب أسماء خمس من علماء أسره آل بابويه، وهذا هو ما تناوله هذه المقاله كما يلي: علي بن بابويه (والد الشيخ الصدوق)؛ محمّد بن بابويه (الشيخ الصدوق)؛ شمس الدين حسن بابويه، وطالب إسحاق بابويه، وأبو عبد الله بابويه. الألفاظ المفتاحيه: أسره آل بابويه، النقض.

١- عضو الهيئه العلميه في جامعه مازندران.

٢١. غلبه أسلوب كتابه المناقب في القرنين السادس والسابع للهجره

٢١ غلبه أسلوب كتابه المناقب في القرنين السادس والسابع للهجره مهدى غلامعلى (١) يمكن النظر إلى القرنين السادس والسابع من الهجره على أنهما يمثلان منعطفاً في تاريخ التشيع. ففي ذلك العصر، على الرغم من الصعوبات المضنيه، استطاع علماء الشيعة المحافظه على الفكر الشيعي في مقابل ما كان يُصَبُّ نحوهم من سيل جارف من التهم والشبهات من قبل العائمه ومن السلطات الحاكمه. كثيراً ما يُشار إلى هذا الدور من تاريخ الحديث عند الشيعة على أنه دور الفتور أو الركود، وهذا التعبير إذا كان صحيحاً بالمقارنه مع القرون السابقه، ولكن ينبغي الالتفات إلى أن عدااء الخصوم كان يومها على درجه من الشده، ولم يدخر

١- عضو الهيئه العلميه في كليه علوم الحديث.

ص: ١٢٦

الكتاب وسعاً في صدّ الهجومات المختلفه التي كان يشنّها الحكام. وكان أسلوب تدوين المناقب وكتابه الأربعين مظهرًا لما كانوا يبذلونه من جهود كبرى، ويتجلّى في هذه المدّة الزمانيه من تاريخ تدوين الحديث عند الشيعة بنحو يفوق غيره من الأساليب الأخرى. وهذان الأسلوبان كان لهما ما لهما من نقاط القوّه والضعف. وأكثر ما يلفت الانتباه في هذين القرنين هو غلبه واتّساع أسلوب كتابه المناقب، بحيث إنّ ما يقارب السّتين كتاباً قد أُلّفَت في هذا المجال على مدى القرنين المذكورين. وأمّا السبب الذي دعا إلى ذلك، فيتطلّب إجراء بحث حول كتب المناقب المتبقية ولما جاء حول ذلك في المصادر التاريخيه، وهذا هو ما تنهض به هذه الدراسه التي بين أيديكم. إنّ كتاب «النقض» الذي أَلّفه عبد الجليل القزويني أهمّ مصدر يتناول موضوع قراءه المناقب، وقد رسم صورته واضحه لتلك الأجيال المعتمه. فهذا الكتاب مصدر غني لمعرفة الأساليب والعوامل التي دعت إلى زياده كتابه المناقب في القرنين المشار إليهما؛ إذ يبدو أنّ هناك عوامل متعدّده سياسيه

ص: ١٢٧

وعلميه وثقافيه أدت إلى هذه القفزه في حقل الكتابه. وفي هذا البحث بشير الباحث إلى قسم من تلك العوامل. الألفاظ المفتاحيه: كتابه المناقب، تدوين الفضائل، القرن السادس للهجرة، القرن السابع للهجرة، الأسلوب، تاريخ الحديث.

٢٢. الخصائص الأسلوبية، والبنوية والفكرية لكتاب «النقض»

٢٢ الخصائص الأسلوبية، والبنوية والفكرية لكتاب «النقض» الدكتور عبد الرضا مدرّس زاده (١) إن اللغة والأدب الفارسي، بسبب الارتباط المباشر لبعض الشعراء بمراكز السلطه السياسيه آنذاك، يكاد يمثّل مرآه تعكس المعتقدات الرائجه والرسميه التي كانت تقترن بالتركيز على معتقدات أهل السنّه والجماعه. إن الشخصيات اللامعه في الأدب الفارسي رغم ميولها المذهبيه إلى أهل السنّه، إلّا أنّها لم تأل جهداً في تكريم أهل بيت النبي المصطفى. ولكن على كلّ الأحوال فإنّ المباحث الفقهيّه والكلاميه التي كانت موضع اهتمام الشعراء تبلورت بناءً على المعتقدات المذهبيه.

١- .أستاذ معيد في اللغة والأدب الفارسي في الجامعه الإسلاميه المفتوحه في كاشان.

ص: ١٢٩

إنّ كتاب «النقض» الذي يدافع فيه مؤلّفه المخلص والنقى العقيدة عن معتقدات المذهب الشيعي يعيد إلى الأذهان عَصراً بلغت فيه المواجهات والتحدّيات المذهبية ذروتها (وهو القرن الهجري السادس)، غير أنّ هذا الكتاب قليلاً ما حظى بالاهتمام على مدى القرون التي تلت تأليفه رغم كلّ ما له من أهمّيته. يقدّم هذا البحث نبذة للتعريف بأسلوب هذا الكتاب وصياغته وبنائته وما فيه من محاسن أدبيه، واتّخاذه مرتكزاً للانطلاق نحو دراسه الأدب الشيعي. الألفاظ المفتاحية: النقض، النثر الفارسي، الأسلوب، الأدب الشيعي.

ص: ١٣٠

٢٣. بحث في الصياغة اللغوية لكتاب «النقض» بالاشارة إلى مواضيعه

٢٣ بحث في الصياغة اللغوية لكتاب «النقض» بالاشارة إلى مواضيعهمريم غفارى جاهد (١) كتاب «النقض» من تأليف عبد الجليل القزوينى الرازى، وهو من علماء الشيعة فى القرن السادس، ألفه ردّاً على كتاب: «بعض فضائح الروافض»، وهذا الكتاب قد تمّ تأليفه قبل خمسين سنة من الهجوم المغولى، فهو ذو أهمّيه عاليه بسبب ما فيه من معلومات مفيده حول أسماء الكتب، والحارات والمدارس والمكتبات الشيعيه فى المدن الإيرانيه، التى اندثر البعض منها ولم يبق له أى أثر. تمّ تأليف هذا الكتاب فى منتصف القرن السادس، وهو متأثر من الناحيه اللغويه بثلاث اتجاهات فى أساليب الصياغه

١- ماجستير فى اللغه والأدب الفارسى، باحثه ومدرّسه فى الجامعه.

ص: ١٣١

اللغويه، وهى: أسلوب العهد السامانى؛ والأسلوب النثرى للعهد الغزنوى والسلجوقى الأول؛ وأسلوب النثر الفنى. ومن ناحيه أخرى يلاحظ أن بعض ألفاظ وعبارات هذا الكتاب متأثره بلهجه أهالى الرى. يتناول القسم الأول من هذه المقاله تسليط الضوء على محتوى هذا الكتاب من حيث أهميه عاليه المواضيع وقيمتها. وفى القسم الثانى منها ومن بعد توضيح خصائص العهود الثلاثه من أساليب النثر الفارسى، عن طريق ذكر أمثله من نصّ الكتاب، تبحث ما تجلّى فيها من ملامح تلك العهود الثلاثه، وكذلك التأثير اللغوى لمدينه الرى فى هذا الكتاب. الألفاظ المفتاحيه: الصياغة اللغويه لكتاب «النقض»، العهد السامانى، العهد الغزنوى، العهد السلجوقى، النثر الفنى، الترويق الأدبى.

ص: ١٣٢

٢٤. الأُخلاق وأُسلوب الجدل في كتاب «النقض»

٢٤ الأُخلاق وأُسلوب الجدل في كتاب «النقض» الدكتور سيّد حسن اسلامي اردكاني (١) يحاول هذا البحث تقصّي وتحليل الأُسلوب الذي اتّبعه عبد الجليل القزويني الرازي في الرد على مدّعيات مؤلّف كتاب بعض فضائح الروافض؛ ان الاجابات والأُسلوب الذي يتّبعه الرازي لا يسير على نسق واحد؛ فبعض إجاباته دقيقه ومدروسه وذات أُسلوب تحليلي وأخلاقي، والبعض الآخر منها جدلي. ومع كلّ هذا فان كتاب الرازي يفتقر إلى الهيكلية الواضحه، وكان الكاتب يرمى بشكل أساسي إلى السير على اثر الاشكالات التي يثيرها كتاب بعض فضائح الروافض والرد على ما ورد فيها من شبهات. ولهذا السبب يرمى هذا البحث إلى استخراج أُسلوبه في الاجابات والردود، وتبويب نماذج

١- أستاذ مُعيد في جامعه الأديان والمذاهب.

ص: ١٣٣

مختلفه منها ممّا هو متناثر بين ثنايا الكتاب. وبهذه المنهجيه ينطلق هذا البحث فى تبويب وتحليل الجوانب الأساسيه فى أسلوب عبد الجليل القزوينى فى سته عشر محوراً وهى عبارته عن: مناقشه لتاريخ تشييع المدعى؛ إشاره إلى الازمات الخاصه فى الفكر الاشعري الذى ينتمى إليه المدعى ولكنّه لا يعرفها أو لا يلتزم بها، صيانه حرمة أهل بيت النبى صلى الله عليه وآله على امتداد النقاشات على خلاف المدعى؛ استعمال القياس ذى الحدين ضدّ الخصم وإيقاعه فى فخّه، فضح منطق الكيل بمكيالين؛ الفصل بين حقّانيه الشخص وسلوك أتباعه، الكشف عن الاشكالات التى لا- صله لها بالقضايا الاعتقاديّه، أتباع منطق توضيح وتبيين المسائل وإزاله الغموض، الكشف عن مغالطه المماشاه؛ واستعمال منطق الحجاره والصخور. الألفاظ المفتاحيه: أخلاق الجدل، عبد الجليل القزوينى الرازى، النقض، بعض فضائح الروافض، المدعى، الناقض.

٢٥. المناظره والوحدہ الإسلامیہ فی کتاب «النقض»

٢٥ المناظره والوحدہ الإسلامیہ فی کتاب «النقض» صدیقه لبانی مطلق کتاب «النقض» من تألیف العالم النحریر عبد الجلیل القزوینی الرازی، وقد کتبه بأسلوب المناظره للردّ علی الاتّهامات والشبهات التي تُثار ضدّ الشیعه. يُعتبر عبد الجلیل من أوائل أصحاب نظریات التشیع؛ إذ أنه من خلال أسلوبه الصحیح فی المناظره، وضع الخطوه الأساسیه علی طریق التقرب بین المذاهب الإسلامیہ. تحاول هذه مقاله العثور علی أسلوب مناسب للتوفیق بین المناظره المذهبیه، و بین وحده المذاهب الإسلامیہ، وهو التوفیق الذی جسّده عبد الجلیل القزوینی الرازی بشكل جید؛ وذلك لأنّه من خلال رعايته لجوانب متعدده مثل: التسليم

ص: ١٣٥

للحق، الاهتمام بوجود مشتركات بين الجانبين، وغير ذلك من الأمور، حَقَّق المناظره الكفيله بإيجاد وحفظ الوحدہ الإسلاميه. الألفاظ المفتاحيه: النقض، عبد الجليل القزوينى الرازى، المناظره، الوحدہ الإسلاميه.

ص: ۱۳۶

Abstracts of the ArticlesThe Congress of Commemoration of 'Abd al-Jalil Razi Qazvini(Living in ۵۶۰ After Hijrah)Presented along with the Original PersianAbstracts and Their Arabic TranslationsTranslatorsKhalil Zamil 'AsamiandSeyyed 'Abd ol-Majid . Tabatabaee LotfiEditor:Sayyid Mohammad Ali Razavi

ص: ۱۳۷

. Table of Contents

ص: ۱۳۸

..

THE NOTE BY THE SCIENTIFIC SECRETARY**اشاره**

The Note by the ScientificRay is one of the most ancient civilization centers of Iran, with an antiquity of more than several thousands years. Its people have been described as a civilized nation with an advanced art. The city was captured in the year ۲۲ After Hijrah by Moslems and its development started since then; so that before the attack of the Moguls (۶۱۶ After Hijrah) it was one of the greatest and most developed Islamic cities with a population of over two million people [\(۱\)](#). In the Islamic period, since the third and forth centuries, it possessed a rather powerful scientific seminary, from which a number of great Shiite and Sunnite characters were graduated. Among them, one can refer to: Thiqatulislam Kulayni (۳۲۹ After Hijrah), Ibn Qibbah Razi (۴۰۰ After Hijrah), Ibn Miskawayh (۳۲۱ – ۴۲۱ After Hijrah), Abu Hatam Razi (۳۲۲ After Hijrah), Ibn Fars Razi (۳۲۹ – ۳۹۵ After Hijrah), Abu Bakr Razi (۳۲۵ – ۳۸۵ After Hijrah), Mohammad bin Zakariyya Razi (۳۰۲ After Hijrah and etc

Refer to: 'Askal ol-'Alam, page ۱۴۶; 'Aja'ib al-Makluqat, page ۲۲۶; 'Athar ol-Bilad, page . –۱ ۳۷۵; Mu'jam ol-Buldan, pages ۳ and ۱۱۶; Al-Kamil fi al-Tarikh, vol. ۱, page ۵۸; The History of the Holy Shrine of Ray, p. ۳۳

After the decline of the seminary schools of Baghdad and Qom, Ray became the most outstanding scientific center of Shiites at that period; so that the fifth and sixth century is considered as its flourishing period. During that time, one can notice the following influential characters: Abu al-Futuh Razi (۶th century After Hijrah); Safi al-Din Razi (۶th century After Hijrah), the author of the book of *Tabsirat al-'Awam*; Sadid al-Din Hamsi Razi (۶th century After Hijrah), the author of the book of *Al-Manfad min al-Taqlid*; Sheikh Montajib al-Din Razi (۵۰۴ – ۵۸۵ After Hijrah), the author of *al-Fihrist*; Qutb al-Din Razi (۶۹۶ – ۷۶۶ After Hijrah). There is not accurate information available about the life of 'Abd al-Jalil Razi. The only sources for a brief acquaintance with him are: *al-Fihrist*, written by Muntajib al-Din Razi, who was contemporary with 'Abd al-Jalil; and the book of *Naqd* written by 'Abd al-Jalil, himself, through which he has sometimes written some material concerning himself. Muntajib al-Din describes 'Abd al-Jalil as: *Al-Sheikh al-Wa'iz*, Nasir al-Din Abd al-Jalil Bin Abi al-Hussayn bin Abi al-Fadl al-Qazvini, a scholar, an orator, and a religious man. (۱) Such descriptions as (*Al-Sheikh al-Wa'iz*, a scholar, an orator, and a religious man) refer to 'Abd al-Jalil's scientific and spiritual status. The works authored by 'Abd al-Jalil, based on the books of *al-Fihrist* and *Naqd*, are: *Tanzih 'Ayeshah min al-Fawahish al-'Azimah*

written in ۵۳۳ After Hijrah); Al-Barahin fi Imamah Amir al-Mu'minin (written in ۵۳۷ After Hijrah); Al-Su'alat wa al-Jawabat (seven volumes); Miftah al-Rahat fi Funun al-Hikayat or Miftah al-Tazkir; A Treatise in Rejection of Infidels; Ba'd Mathalib al-Nawasib fi Naqd Ba'd Fada'ih al-Rawafid, known as Naqd (written in ۵۵۶ – ۵۶۶ After Hijrah). The period in which 'Abd al-Jalil lived was characterized with some features. The familiarity with these features can be helpful in an acquaintance with him and his book. The titles chosen by 'Abd al-Jalil for his works reflect such features to some degree. That period, i.e. the second half of the fifth century until the late sixth century was characterized with the followings: Development of Ray and Iran; Deterioration of the institution of caliphate in the world of Islam and also in the political atmosphere; Prevalence of esoterism and thoughts of Hasan Sabbah; Growth of disputes and disagreements between Shiites and Sunnites; Prevalence of religious meetings focusing on theological discussions and prevalence of debate sessions; Development of religious interaction and mutual ;denominational understanding

A. PREPARING THE COLLECTION OF THE WORKS

Prevalence of heresy and disbelief in religion As the mentioned titles imply, 'Abd al-Jalil is a scholar who understands the cultural events of his period well. He does not intensify the religious disputes, rather besides strong belief in his own position tries to present it as a firm, believable and defendable core. Therefore, his first book is to purify 'Ayeshah. He tries to answer the questions common in his society; hence, he writes the book of al-Su'alat wa al-Jawabat (The Questions and the Answers) in seven volumes. In Naqd, he answers the baseless accusations posed by a prejudice person. At the same time, this book re-veals 'Abd al-Jalil's vast knowledge and his elo-quent writing style. After arranging the International Congress of Kulayni in the spring of ۲۰۰۹, the idea of arranging a congress for the commemoration of 'Abd al-Jalil developed. Since the early ۲۰۰۹ through holding a number of sessions with the members of the Supreme Committee of Policymaking, along with the sessions of the scientific committee of the congress, the activities of the scientific committee of the congress started. The results of two years of activity by this committee is presented below

A. Preparing the collection of the works of the congress (۷ volumes): The Book of Naqd, New Edition; 'Abd al-Jalil Razi Qazvini: His Age and Book; A Biography of 'Abd al-Jalil and an Introduction of "Naqd"; A Descriptive Study of the Grammatical Structure

(B. THE INFORMATION SHEET OF THE CONGRESS (۳ ISSUES

C. DVD OF THE WORKS PRESENTED IN THE CONGRESS

A. THE ORGANIZERS OF THE CONGRESS

of the Book of "Naqd";The Collection of the Articles of the Congress (۲ volumes)The Abstracts of the Articles and Their Arabic and English Translations

B. The Information Sheet of the Congress (۳ issues)C. DVD of the Works Presented in the CongressFurthermore, there were some other programs scheduled by the scientific committee, the fulfillment of which depended on the preparation of the new edition of the book of Naqd; therefore, they were postponed to be carried out after holding the congress. The programs included:Rewriting the book of Naqd;Translating the rewritten version of Naqd into Eng-lishTranslating the rewritten version of Naqd into ArabicIt is necessary to express our gratitude to all those who played a role in the development of this congress. Therefore, we appreciate the contributions made by all the individuals and .organizations that helped us

A. The Organizers of the CongressThis congress was organized based on scientific, spiritual and financial contribution of the following centers:The Holy Shrine of His Majesty 'Abd al-'Azim Hasani; The head: Ayatollah Mohammad Mohammadi Rayshahri;The Committee of the Outstanding Cultural

B. THE MEMBERS OF THE SCIENTIFIC COMMITTEE

Figures and Works; The head: Hujjatulislam Mohammad Javad Adabi; Al-Mustafa PBU International University; The head: Hujjatulislam Alireza A'rafi; The Library, Museum and Center of the Documents of the Islamic Parliament; The head: Hujjatulislam Rasool Ja'farian; The World Forum for Ahl al-Bayt PBU; The head: Ayatollah Mohammad Ali Taskhiri; The World Forum for Proximity of Islamic Schools of Thought; The head: Hujjatulislam Mohammad Hasan Akhtari; The Center for Computerized Research in Islamic Sciences; The head: Hujjatulislam Hamid Shahryari; Department of Cultural Affairs, Ministry of Culture and Islamic Guidance; The vice chancellor: Mr. Bahman Dorri; The Scientific and Culture Institute of Dar al-Hadith; The head: Ayatollah Mohammad Mohammadi Rayshahri. It is necessary to state that the sessions of the Supreme Committee of Policymaking were held by the heads and managers of the mentioned centers and institutes.

B. The Members of the Scientific Committee of the Congress The scientific committee of the congress composed of the following scholars and also representatives from the contributing centers: Hujjatulislam Ali Asghar Owhadi (the representative of The World Forum for Proximity

...C. THE GROUP FOR PREPARATION**D. THE EXECUTIVE GROUP OF THE CONGRESS****E. THE SCIENTIFIC COUNSELORS OF THE CONGRESS**

of Islamic Schools of Thought); Mr. Naser Baqeri Bidhendi (the representative of Al-Mustafa PBUT International University); Hujjatulislam Rasool Ja'farian; Mr. Qasem Javadi (Safari); Hujjatulislam Mohammad Hossein Derayati; Hujjatulislam Mohammad Kazem Rahman Se-tayesh; Hujjatulislam Mohammad Salar (the representative of The Ahl al-Bayt PBUT World Assembly); Hujjatulislam Ali Sadra'ie Kho'ie (the representative of Anjoman-e Asar va Mafakher-e Farhangi [The Committee of the Outstanding Cultural Figures and Works]); Mr. Mir Hashem Mohaddith (the son of Mir Jalal al-Din Mohaddith Ormavi; the editor of the book of Naqd); Hujjatulislam Mohammad Mahdi Me'raji; Hujjatulislam Mohammad Ali Mahdavi Rad

C. The Group for Preparation of the Works: including typing, editing, revising and formatting; Mr. Hosein Poursharif (editor); Mr. Mahdi Joharchi (reviser); Mr. Mohammad Karim Salehi (typist)

D. The Executive Group of the Congress; Hujjat ol-Islam Mohammad Mahdi Khoshqalb (executive secretary); Mr. Amir Hosein Saeedi Saber

E. The Scientific Counselors of the Congress Mr. Hadi Rabbani; Mr. Mohammad Hadi Khaleqi. It is also necessary to express our gratitude to the authors of the articles and the professors who helped us through the various stages of revising the new edition of the book of Naqd, whose names have been mentioned with their works and books. Furthermore, we appreciate all the people who peer reviewed the works. And last but not least, we thank all our colleagues in different parts of the Clerical Chancellery of the Scientific – Cultural Institute of Dar al-Hadith. Mahdi Mehrizi The Secretary of the Scientific Committee Friday, ۶th of April, ۲۰۱۲ ۱۸th of Farvardin, ۱۳۹۱ ۱۴th of Jamadi al-'Ula; ۱۴۳۳

ABOUT THIS WORK

About This Work What could form the basis of doing research about 'Abd al-Jalil Razi Qazvini was on the one hand his life and his works, and on the other hand the period in which he lived. Since there was not enough reference to his life in historical resources and Tarajoms and from among his works the book of Naqd was the only one available, doing research in the first field focused just on the book of Naqd; while the period in which he lived was a field fostering numerous researches. Concerning the fact that there were already at least ۲۲ published articles available in Persian about the book of Naqd and personality of 'Abd al-Jalil, the scope of doing research became even more limited. On the other hand, in the scientific conferences of Iran, apparently there is not much concern about doing research for the analysis of history, critical view toward history and the study of historical procedures. Despite the mentioned facts, through a call for articles and particular recommendations made, ۲۵ articles were accepted and verified by the scientific committee and they were sent to the con-gress to

be published in two volumes. Twelve of the articles were published in the first volume and thirteen articles were published in the second volume. The articles can be classified based on their contents under six topics: A general look at the book of Naqd: ۱ article (the first article) The Qur'anic and Hadith discussions: ۳ articles (articles two to four) Theological discussions: ۸ articles (articles five to twelve) Historical and geographical discussions: ۹ articles (articles one to nine in the ۲nd vol.) Stylistic studies of the book of Naqd: ۲ articles (articles ten and eleven in the ۲nd vol.) Debate and argumentation: ۲ articles (articles twelve and thirteen in the ۲nd vol.) From another viewpoint, three of these ۲۵ articles deal with the period of time in which 'Abd al-Jalil lived (the seventh article of the first volume and the first and ninth articles of the second volume) and ۲۲ articles deal with the book of Naqd. From among the researchers four were female and ۲۱ were male. In the present work, the abstracts of these ۲۵ articles in three languages of Persian, Arabic and English have been presented to the researchers. The abstracts were translated into Arabic by Mr. Khalil Zamil 'Asami and they were translated into English by Seyyed 'Abd ol-Majid .Tabatabaee Lotfi. Hereby, their attempts are appreciated

ص: ۱۴۹

ENGLISH ABSTRACTS

اشاره

Abstracts of the Articles

ص: ۱۵۰

..

...A GLANCE AT THE BOOK OF "NAQD", AUTHORED BY .۱

A Glance at the Book of "Naqd", Authored by 'Abd al-Jalil Razi Ayatollah Reza Ostadi Although the book of Naqd is considered as a theological book written against the book of Ba'd Fada'ih al-Rawafid, it is full of historical, geographical, cultural and ... points. Recognition and study of these points can be very helpful. This article is an attempt to find some of such valuable points and clarify them. These points include: the idea of writing the book of Naqd, avoidance from impetuous responses, counteract against the prejudice opponents, clarifying the beliefs of the trends, criticizing tradition narrators, considering the red lines, dealing with the five disparagements against Shiites from the viewpoint of the Sunnite writer, reverence toward Sunnites, the Shiite and Sunnite cities, some historical and geographical points, and ... The writer of this article believes that the book of Naqd contains some useful and novel points many of which could not be found elsewhere. Keywords: Naqd, 'Abd al-Jalil Razi, the principles of debate, historical geography, Shiite theology

...THE PRINCIPLE QUR'ANIC THEMES HAVING INSPIRED .۲

The Principle Qur'anic Themes Having Inspired 'Abd al-Jalil Qazvini Razi in His NaqdDr. ۲ Ali Rad (۱) Although the book of Naqd, authored by 'Abd al-Jalil Razi, is a theological book with an argumentative approach, the Qur'an has a serious role in its discussions and there are about three hundred Qur'anic verses quoted in it. Razi has applied these verses in order to reject and falsify the opposite views, or to verify his own opinions, and through a jurisprudential/theological approach he has presented a theological exegesis on the ideological knowledge of the Qur'an. Razi is well aware of the science of exegesis. He has studied the Qur'anic verses based on the exegetic principles of Imamiyyah and the specific principles of the science of exegesis. The issues dealt with in the present research include the principles of the Qur'anic studies, methodology of exegesis, Razi's exegetic and interpretational views, and the Qur'anic/theological instructions found in Naqd. Keywords: 'Abd al-Jalil Razi, Naqd, the Qur'an, Exegesis, interpretation, principles, method, opinions

۳. ...A HERMENEUTIC VIEW TOWARD THE QUR'ANIC

A Hermeneutic View toward the Qur'anic Verses in "Naqd" Dr. Mohammadreza Movahhedi (۱) The major concern in the present article is to deal with the hermeneutic approach taken by Naqd toward the Qur'anic verses. In this article after a brief explanation about the difference between Tafsir (interpretation) and Ta'wil (hermeneutics), there will be a concise explanation about the use of the term "Ta'wil" and its various meanings in Naqd. Then, a number of outstanding samples of the hermeneutic clarification of the Qur'anic verses in Naqd are presented. The major part of the use of the Qur'anic verses in Naqd, after literal discussions (verbal, jurisprudential, historical, and ...) is concerned with theological comparisons, and more significantly with hermeneutic implications. These hermeneutic references have been sometimes used to reject the By the fig and the (وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ) accusations posed by the opponent, e.g. to reject that olive [The Qur'an: Surah ۹۵: ۱] refers to Ali and Fatimah PBUT; some

other times, they have been applied to verify the author's beliefs. The study of some of the hermeneutic readings applied in Naqd reveals that, in comparison to the interpretive readings, they have been much more influential. In some cases, the hermeneutic implications trace back to accusations made by the opponents and their study could reveal the conditions out of which they have developed. Certainly, the identification of these gaps can prepare the ground for the pathology of the preliminary Islamic sects. Keywords: hermeneutics of the Qur'an, theological thoughts, interpretation, the book of Naqd, 'Abd al-Jalil Razi

...REINTRODUCTION OF THE 'ABD AL-JALIL RAZI'S .۴

Reintroduction of the 'Abd al-Jalil Razi's...Hadith Principles and Functions in the Book of NaqdMohammad Mahdi Ehsanifar (۱) 'Abd al-Jalil Razi, one of the Shiite theologians, wrote the book of Naqd Ba'd Fada'ih al-Rawafid in the second half of the sixth century After Hijrah and through this book, he responded to some of the doubts posed by his contemporary Sunnites against Shiism. He based his debate on more than ۲۷۰ Qur'anic verses and more than ۱۸۰ traditions, and presented his discussion in a book of five hundred pages. In this article first, a brief introduction will be presented on 'Abd al-Jalil and his book. Then, the principles of the Hadith discussions launched by him, as a jurisprudence-oriented Shiite, will be analyzed. Next, the Hadith resources used in his book, some of which are no more available, and the material which were provided by Nasir al-Din Razi about their authors will be re-identified. Furthermore, his method and principles in Fiqh al-Hadith (Hadith Scholarship) and Naqd al-Hadith (Hadith Criticism), which

reveal the methodical approach of the elder tradition narrators in understanding and critique of traditions, will be discussed. Dirayat al-Hadith in the book of Naqd will be examined in a separate part and it will be concluded that the use of Hadith regulations and terminology in Shiism goes back to Shaid Thani. This part will be followed with an account on the Hadith thought of 'Abd al-Jalil. The article ends with a conclusion and suggestions for further research. Keywords: 'Abd al-Jalil Qazvini Razi, Naqd, debates of the two sects, theology and beliefs, Hadith sciences, methodology

..THE KNOWLEDGE OF GOD, UNITY, THE NAMES AND .۵

۵The Knowledge of God, Unity, the Names and Attribute from the Viewpoint of the Late 'Abd al-Jalil QazviniMohammad Biyabani Oskou'ie (۱)When man reflects truly on his God, he finds himself as His creature and possession and in need of all of His Essence. Hence, he considers worshipping Him as the most exalted stage of his culmination. This article studies the way to arrive at the true knowledge toward God from the viewpoints of 'Abd al-Jalil Qazvini Razi, other Shiite scholars, the Qur'anic verses and the traditions from the Ahl al-Bayt PBUT. The unity of the Most High God and the divine Names and Attributes are the other issues dealt with by the present article. Keywords: Knowledge of God, unity, kinds of unity, names and attributes, 'Abd al-Jalil Qazvini

.A researcher and teacher in the seminary schools and universities. -۱

...THE MEANING OF IMAMATE AND ...

The Meaning of Imamate and the...Characteristics of the Imams PBUT from the Viewpoint of 'Abd al-Jalil RaziAsghar Gholami (۱) Imamate is a divine position and Imams are assigned to guide the people. The divine Imams should be characterized with appropriate characteristics to fulfill this important responsibility. This article studies the characteristics of the divine Imams from the viewpoint of 'Abd al-Jalil Razi. For each of the characteristics, after a brief review from the viewpoint of the reason, the Qur'an and the traditions of the Ahl al-Bayt PBUT, the ideas of the author of the Book of Naqd and his critiques on the material of the author of Faza'ih al-Rawafiz have been presented. The necessary characteristics of Imamate from the viewpoint of 'Abd al-Jalil are: ۱. the text; ۲. knowledge; ۳. infallibility. Furthermore, he believes that an Imam must be obeyed and he also believes that the occurrence of miracles by the imams is possible and sometimes necessary.

The present article, after a reference to the importance of the subject and the background of the discussion, has dealt with the following issues: the meaning and truth of Imamate, the way to identify the imams and the study of the idea of 'Abd al-Jalil Razi about the knowledge, infallibility, designation and possibility of the occurrence of miracles by the imams. Keywords: Imamate, divine knowledge, infallibility, text, miracle, 'Abd al-Jalil Razi

...THE APPROACHES TAKEN BY IMAMIYYAH .Y

The Approaches Taken by Imamiyyah...Theologians toward Philosophy in the Sixth Century After Hijrah Dr. Ali Naqi Khodayari (۱) One of the issues which are worthy of being studied in the field of the history of the Imamiyyah theology is the approaches and interactions of the Imamiyyah theologians toward the philosophy and the philosophical instructions in different periods. Based on the present study, in the sixth century, the approaches of the Imamiyyah followers toward philosophy can be classified into positive approach and negative and critical approach. In the positive approach one can recognize strategies such as: application of the philosophical principles and instructions in verification of theological issues, acceptance of some of the philosophical instructions inconsistent with the theological instructions, philosophical historiography, quoting the words of philosophers in ethical texts, hagiographies, and interpretations of the Qur'an.

The negative confrontation with the philosophy and philosophical instructions are also

carried out through three forms of general criticism, falsification and criticism of the philosophical principles and instructions. The most important controversial issues criticized by the Imamiyyah theologians include: the manner of God's activity, eternity of the world, philosophy of creation, truth of human being, resurrection, nature-based viewpoint, miracles and the ways to identify prophets. In the book of Naqd, the positive approach toward philosophy is absent and the approach taken by the author toward philosophy and philosophical instructions is totally negative and critical. Keywords: Imamiyyah theology, Philosophy, positive approach, negative approach, falsification, sixth century, 'Abd al-Jalil Razi

... THE CHARACTERISTICS OF THE .A

^The Characteristics of the...Jurisprudence-Oriented Shiism from the viewpoint of 'Abd al-Jalil QazviniQasim Safari (Javadi) (۱)The Book, Naqd, is the single available work from 'Abd al-Jalil Qazvini Razi (the Shiite author of the sixth century After Hijrah). The book contains unique information about the history of Shiism (the sixth century and before it), various Shiite sects, the geography of Shiism in Iran and other countries, Shiite and non-Shiite thoughts and etc.In this article, there has been an attempt to study "the characteristics of the jurisprudence-oriented Shiism from the viewpoint of 'Abd al-Jalil Qazvini". The material included by Qazvini in his book is totally from the viewpoint of the jurisprudence-oriented Shiism; however, the present article has focused on just the cases which have explicitly been titled as the beliefs of the jurisprudence-oriented Shiism or similar titles .denoting the same concept

The faculty member and the head of the Department of Religions and Denominations, .-۱
Al-Mustafa PBUH International University

Despite the fact that the characteristics of the jurisprudence-oriented Shiism in Naqd have been presented in an unorganized (and not following a logical) manner, the present article has granted the characteristics a specific order; for each issue first the words of the author of Ba'd Fada'ih al-Rawafid have been presented, and in the following, the responses by 'Abd al-Jalil Qazvini from his book Naqd have been provided. Keywords: jurisprudence-oriented Shiism, jurisprudence-oriented Shiites, jurisprudence-oriented Imamiyyah Shiism, Naqd, Ba'd Fada'ih al-Rawafid

...THE STATUS OF THE TERM "JURISPRUDENCE .۹

۹The Status of the Term..."Jurisprudence-Oriented Shiism" in the Theological Discourse of 'Abd al-Jalil Qazvini RaziSeyyed Mohammad Hadi Gerami (۱)The confrontation of the tradition-oriented and jurisprudence-oriented Shiites started from the ۱۱th century After Hijrah, simultaneously with the activities of Mulla Mohammad Amin Astarabadi. Meanwhile, the application of the terms "tradition-oriented" and "jurisprudence-oriented" can be noticed in the previous centuries in a limited form, as well. The book of Naqd authored by 'Abd al-Jalil Qazvini Razi is one of the few Imamiyyah works of the middle centuries in which the confrontation between the jurisprudence-oriented Shiites and traditionists has been reflected relatively well, and specifically in a few cases references have been made to the name of a group as "the jurisprudence-oriented Shiites". Based on a preliminary reading, it seems that the mentioned contrast in the book of Naqd refers to

(Ph. D. Student of theology in Imam Sadiq PBUH University (m.h.gerami@hotmail.com. -۱)

the traditionists of Qom and the Imamiyyahs having tendency to the school of the theologians of Baghdad. This article rejects this reading and through another theory it finally shows that the application of the term of "the jurisprudence-oriented Shiism" in the theological discourse of 'Abd al-Jalil Qazvini Razi enjoys a completely strategic nature. Although apparently 'Abd al-Jalil refers to some Imamiyyah trends such as the jurisprudence-oriented Shiites and traditionists, the discordance of the existing information of the book with the known characters of these trends reveals that the reference to a trend as "Jurisprudence-oriented Shiism" and then writing about its contrast with the traditionsm is a mere strategy in order to rediscover the social status of the Imamiyyah at the age of 'Abd al-Jalil. Keywords: jurisprudence-oriented Shiism, tradition-oriented Shiism, Naqd, 'Abd al-Jalil Qazvini, sixth century, strategy, theological discourse.

...SUPPORTING IMAMIYYAH AND REJECTING .۱

۱۰ Supporting Imamiyyah and Rejecting...Isma'iliyyah in the Book of "Naqd" Dr. Rasool Razavi (۱) At the period when 'Abd al-Jalil authored the book of Naqd, the Islamic states had been divided between the two caliphates: the eastern Fatemid and the western Abbasid. These two ruling systems tried to remove their opponents by means of politics, culture, religion, denomination and any other tools, so that they could control all the territory of Islam. Meanwhile, the followers of Ahl al-Bayt PBUT, i.e. the Imamiyyah Shiites, who had lost their political and military support after the fall of Buids and Hamdanids, had to resist against the pressure from both sides, and at the mean time they had to defend their denomination. On the one hand, the Abbasids accused them of following the Qarmatians and Isma'ili school and killed them and on the other hand, the Nazarids and Qarmatians accused them of concealing their belief and accompanying Sunnites and killed them

Assistant professor of the department of The Islamic Theology, College of Hadith. -۱
Sciences

In a situation like this, the scholars of Imamiyyah played a vital role. They had to both clarify the principles and details of the school of the Ahl al-Bayt and refuse the accusations by the opponents. They needed to discourage the weak believers of their school from showing tendency to the opposite schools; besides, they had to stop the prevalence of the opponents' ideas among the Imamiyyah Shiites. This is exactly what 'Abd al-Jalil Razi succeeded at perfectly through the book of Mathalib al-Nawasib fi Naqd Ba'd Fada'ih al-Rawafid, known as Naqd. In order to support Imamiyyah, he presents an accurate and clear clarification about the beliefs and rules of the school of Ahl al-Bayt and determines the boundaries between Imamiyyah and Nazari Isma'iliyyah, Musta'lavid and Qarmatians; meanwhile, he does not forget to launch attacks: first, he tries to separate the lines of the "Hanafi Saljouqids" and the fatalist "Hanbalids" and "Ashab al-Hadith"; then he tries to reveal that the ideas of the naives are against the goals and intentions of the Abbasid caliphate. Keywords: Shiite, Heathen, Qarmatians, Sabahids, Imamiyyah, Batiniyyah

"SHIISM AND SUFISM IN THE BOOK OF "NAQD .۱۱

۱۱ Shiism and Sufism in the Book of "Naqd" Abolfazl Hashemi (۱) The book of Naqd was written in the sixth century by Sheikh 'Abd al-Jalil Qazvini in order to answer the doubts against the Shiites; the book reflects the beliefs of the Shiites and the situation of the Shiite society at that time. The present article studies the relationship between Shiism and Sufism from the viewpoint of the book. The author of the book considers that true Shiites believe in imamate and caliphate of the Imams PBUT after the prophet of Islam PBUH, respect the Prophet's companions and are moderate in their beliefs. In this book, he describes true Sufis as decent people who have faith in Shiite beliefs; because they are of Adliyya denomination and believe in the unity of God and far from predestination, association and false beliefs; furthermore, they are described as people who love the Imam PBUT. 'Abd al-Jalil has narrated some dignities concerning them, which he considers as a sign of their merit. 'Abd al-Jalil

believes that some Sufis are Shiites. Therefore, despite the fact that Sufism originated among Sunnites, true Sufis have come very close to many of truths and the right denomination because of the purity of their innate disposition; so that Shiites love them. Therefore, there is a close relationship between Shiism and Sufism. Of course, 'Abd al-Jalil has also referred to false Sufism and has considered it completely far from the tradition of the Prophet PBUH and Shiism. Keywords: Sufism, Sufis, Shiites, Rafidi, pious and votary, divine path

THE BOOK OF "NAQD" AND RELIGIOUS MODERATENESS .۱۲

۱۲The Book of "Naqd" and Religious ModeratenessReza Babaie (۱)The present article deals with some of the phrases found in the book of Naqd which clearly reveal the author's religious moderateness and disciplined thought. First, it is discussed that this moderateness observed in the book is not a pretense. The scholar author of Naqd, strongly supports all of the principles of the Twelver Shiism; at the same time he does not consider the instructions prevalent at his age, the number of which increased in the following centuries, as the principles and details of the denomination. He considers Hashwiyyah and Ghulat (extremists) as the major trends to be reproached because of heresies. Although Naqd is a book in rejection of another book written against Shiites at 'Abd ol-Jalil's time, it does not ignore the ideas of the extremists (Hashwiyyah and Ghulat) in its criticism.Besides the explicit references made by 'Abd al-Jalil at various parts of the book, his method in

the criticism of the book of Ba'd Fada'ih al-Rawafid clearly shows his moderate approach, through which he obviously expresses his respect to all of the great characters of the Islamic denominations and sects. At the final part of the present article, a number of the samples of his moderate standpoints concerning the companions and caliphs have been presented. Keywords: proximity, religious moderateness, heresy, companions, caliphs, .Naqz

... A REVIEW OF THE ASPECTS OF THE CULTURAL ... ۱۳

۱۳A Review of the Aspects of the Cultural–Civilization Life of Shiites in the History of Islam: As Narrated by 'Abd al-Jalil Razi in "Naqd"Dr. Mohammad Baghestani (۱)The present article is an attempt in the analysis of the famous text of Naqd, authored by 'Abd al-Jalil Qazvini Razi. In this analysis, various aspects of the cultural – civilization life of the Shiites in the history of Islam will be studied briefly. This article refers to the potential values existing in Naqd for illustration of different roles played by the Shiite minority in a Sunnite community along the development of Islamic culture and civilization. Keywords: the .history of Shiism, Islamic civilization, culture, Naqd, 'Abd al-Jalil Razi

۱- Faculty member of the Research Center of Islamic Sciences and Culture.

۱۴. THE GEOGRAPHICAL SPREAD OF THE IMAMIYYAH SHIITE ...

۱۴The Geographical Spread of the...Imamiyyah Shiite Population According to "Naqd"Ma'edeh Bakhshandeh (۱)The study of the political, social and cultural situation of the Shiites in the fifth century After Hijrah based on the valuable book of Naqd plays a very important role in identification and illustration of the political, social and cultural situation of the Shiite society.Naqd is the first critical book which can be considered as a historical/theological critique, and such a coherent historical critique is unprecedented. This book is one of the works in the intellectual treasury of Muslims and it is one of the ancient Persian books which were written only a few years after the books: The Four Article by 'Aruzi and Maqalat by Hamidi. The book contains important historical, literary, theological, geographical, social, demographical and ... material. Naqd is not an important ;work just in explanation of jurisprudential and religious affairs

.M.A. student in the major of The History of Islamic Iran, Al-Zahra University, Tehran. -۱

rather, beside responding to and rejecting the accusations, the author has referred to the names of numerous Shiite cities and neighborhoods of the first century After Hijrah, and he has also mentioned the names of important Shiite scholars and families along with lots of other issues about the Shiite culture and civilization. This reveals the significance of the present discussion. Therefore, the present article tries to deal with the geography of the Shiites population so that in this way it can study the internal structure of the Shiite society and therefore explain their presence in the social scene. Keywords: Twelver Shiites, population geography, Seljuqs of Iran, Naqad

...SECT-STUDY REFERENCES BY 'ABD AL-JALIL QAZVINI IN ۱۵

۱۵Sect-Study References by...'Abd al-Jalil Qazvini in His Book, "Naqd"Hamid Ahmadi Jolfa'ie (۱)One of the important prerequisites for strengthening the principles of the Islamic beliefs and ideas is the acquaintance with the various sects and denominations developed in the religion of Islam and each of their specific viewpoints. Naturally, the relatively ancient books and resources, which are closer in terms of time to the emergence of each of the sects and schools and therefore their narrations of the events and beliefs of the followers of the sects and schools are more objective and concrete, enjoy very specific importance. One of the books and resources which should be used and referred to by the scholars in this field is the book titled Naqd (authored by the late 'Abd al-Jalil Qazvini Razi, one of the scholars of the sixth century After Hijrah). Although the book itself, as deemed by the present writer, can not be considered as one of the powerful and

coherent Shiite books (since there are apparent errors and contradictions in it), the information presented in this book is in some aspects important because of its antiquity. Therefore, this research will deal with the references of the author of the book to the specific beliefs of each of the existing sects at the time, and the considerable points are introduced. Keywords: sect, denomination, school of thought, doctrines, Shiite, Sunnite.

...THE SUNNITE "MADRASA" VS. THE SHIITE ۱۶

۱۶The Sunnite "Madrasa" vs. the Shiite..."Dar al-'Ilms": A Discussion on the Book of "Naqd" ۱Leonardo Capezzone, Translated by Farideh Mahdavi DamghaniThe historical resources of the fifth century have broadly referred to the measures taken by Saljouqids to destroy The Dar al-'Ilm of Abu Nasr Shapour (the Shiite Vizier of Buids), The Dar al-'Ilm of Sharif Razi and The Dar al-'Ilm of Sharif Murtada in Baghdad, The Dar al-Kutub of 'Azod al-Dowlah Bouyah in Shiraz and The Library of Sahib Ibn-i 'Abbad (the Shiite Vizier of Buids) in Ray. This has resulted in a bad fame for Seljuqs –who pretended to be Muslims and following the Abbasid Caliphate and the Shafi'ie denomination. At the same time, the historians and researchers in the field of civilization and culture have referred to the considerable role of Seljuqs in the development of "Madrasa" (and consequently the

development of the history of educational institutes in the Islamic civilization). Therefore, it is believed that these Sunnite rulers played a considerable and even the major role on the one hand against the Shiite scientific centers (Dar al-'Ilms and Dar al-Kutubs of Buids and Fatimids of Egypt) and on the other hand for the compensation of the damages occurred to the science and scientists. However, a review on the book of Naqd reveals that its author avoids from referring to the name of the burned-down libraries, Dar al-'Ilms and Dar al-Kutubs as much as possible; instead, he refers to the Shiite founders of these scientific centers, smartly, through emphasizing their social and philanthropist services and their appropriate policies in governing the country and the people; to this end, 'Abd al-Jalil primarily refers to constructing bridges, streams, canals, and hospitals and arranging debate sessions and ... rather than establishing Dar al-'Ilms and libraries specifically used by the scholars and the residents in the caliphs' courts. He also appreciates the vast attempt made by the Seljuqs in the establishment of schools and the role of the Shiite viziers to this end and in equipping and supporting the schools (through mortmain, endowments, charities and ...). He tries to show that the schools of the age of the Seljuqs were the natural and historical extension (rather than altercation) of the preceding Dar al-'Ilms, Dar al-Kutubs and Dar al-Hikmahs. Hence, he proudly refers to the vast number of the Shiite viziers and delegates (by mentioning their names and positions) in the Seljuqs courts and their numerous schools and cultural mortmain at this age. He provides ample samples for their services to their people and for

their obedience of the Seljuq's cultural policies. Therefore, he perfectly ignores the well-known quarrel existing between the Shiites and Sunnites in his historical analysis. Among the reasons and proofs which question the famous quarrel between the Madrasas and Dar al-'Ilms and lends support to the analysis of 'Abd al-Jalil Razi (in the book of Naqd), one can refer to the existence of the Sunnite Dar al-'Ilms, such as the Dar al-'Ilm of Ibn-i Siwar in Basra at the age of Buids and the Dar al-'Ilm of Maristani in Baghdad after Buids and also the numerous Shiite schools in Qom and Ray at the age of Seljuqs. Furthermore, 'Abd al-Jalil appreciates turning the scientific centers and libraries into mortmain and open-to-public centers at the age of Seljuqs –which was a positive step in education– and also the attempt by the Seljuqs to collect the books of the preceding Dar al-'Ilms and duplicate them. In this way, he implicitly shows that the scientific inheritance of the age of Buids is still maintained and the wise Seljuqs viziers and clerks could save them and transfer them as mortmain to the libraries of the following schools

...THE SCIENTIFIC AND RELIGIOUS SCHOOLS AND .۱۷

۱۷The Scientific and Religious Schools and Centers and the Shiite Rijals (Characters) in the Book of NaqdMorteza VafaieOne of the Shiite theological works written in the sixth century After Hijrah in rejection and criticism of a book against Shiites is the well-known book of Naqd. The book, besides its theological and religious content, is a treasury of historical, religious, cultural, social and literary information about the people of Iran.Because of the vastness and variety of the data presented in this book, this article limits itself to the study of the reports and information provided by the author about the schools, scientific-cultural centers and some of the Shiite scholars living at that age in the Shiite cities of especially central Iran.Keywords: Shiite cities, sixth century After Hijrah, Scientific schools, Shiite scholars, Naqd

"THE SHIITE POETS MENTIONED IN THE BOOK OF "NAQD .۱۸

۱۸The Shiite Poets Mentioned in the Book of "Naqd"Hosein Poursharif (۱)The historical situation of 'Abd al-Jalil (as an outstanding Shiite scholar and theologian of his time) and the importance and use of his work (which is a book with a mode of argumentation and debate, and therefore not relying on doubtful, weak, ambiguous and disputable materials) have turned his words and book into a creditable historical source for the identification of denominations of a lot of scholars, writers, politicians, judges, ... and also poets. Through a careful study of the works authored by recent Shiite writers of Tarajoms (such as: Majalis al-Mu'minin, 'Amal al-'Amal and its annotations, Riyaz al-'Ulama, Rawdat al-Jannat and Qisas al-'Ulama), it can be noticed that because of a historical gap, the reports and leniency of the authors in identification of the individuals' denominations (and in other words, considering them as Shiites) based on weak, brief and limited

M.A. holder in Persian Language and Literature, and research assistant of the. -۱
.Research Center of Hadith Sciences and Knowledge

documents and proofs is not so much reliable; while the reports by 'Abd al-Jalil are almost unique because of their historical concurrency. In this article, there is an attempt to present a list of the names of Shiite poets mentioned in the book of Naqd in a historical order; so that we can reveal 'Abd al-Jalil's acquaintance with the field of the Persian and Arabic literature of his own time and before that and also his skill in employing literature and history of literature in theological debates. First, a brief account will be presented on the poets and their works and then samples from their poems will be provided to reveal, to some extent, their thoughts and beliefs and their faith in Shiism. Keywords: poets, the .history of Shiism, Shiite poetry, Naqd

THE GEOGRAPHY OF RAY AND QAZVIN .۱۹

۱۹The Geography of Ray and QazvinAli Maleki Mianaji (۱)Ray and Qazvin are two cities in central Iran. Ray, as one of the important regions from the period of Medes until the present time, has more or less maintained its political significance. The center of this region, The City of Ray, was considered as one of the most important cities of the world and Umm al-Bilads in the first centuries of Islam until the age of Moguls. In the Islamic period, at first the prevalent denomination in the city was Sunni; gradually however, Shiism took its place, so that at the age of the author of Naqd, i.e. mid sixth century, the major portion of the population composed of Shiites. Meanwhile, there were people from different denominations, sects and religions living in this city. The book of Naqd, provides useful information about this city. In this article the geography of Ray is depicted based on the information found in Naqd.The City of Qazvin, is an important city in the north of central Iran, the antiquity of which dates back to Sassanid period. In the first centuries of

.Teacher and researcher in the field of history, geography, and theology. -۱

Islam, the city developed considerably. Until the period of the author of Naqd, the prevalent denominations in this area consisted of Shiism, Sunni and some other sects. Despite the fact that, Shiite formed a minority in this area, they enjoyed considerable authority. Part of the facts concerning this city has been referred to in Naqd. In this article the geography of Qazvin is depicted based on the information found in Naqd. Keywords: .the geography of Ray, the geography of Qazvin, Naqd, sixth century

۲۰. THE FAMILY OF BABIVEIH IN THE BOOK OF NAQD

۲۰. The Family of Babiveih in the Book of Naqd Dr. Seyyed Mohsen Mousavi (۱) The book of Naqd is a Shiite book which presents useful information about important Shiite characters contemporary to its own period and before that. Some of the scholars whose names, words, ideas and works have been mentioned or criticized primarily by 'Abd al-Jalil himself, or secondarily following the Sunnite author, are from a schooled family. One of such schooled families is "the Family of Babiveih". The book has mentioned the names of five scholars from this family and the present article deals with them: Ali Ibn Babiveih (Sheikh Saduq's father), Mohammad Ibn Ali Babiveih (Sheikh Saduq), Shams al-Din Hasan Babiveih, Abu Talib Ishaq Babiveih and Abu Abdullah Babiveih. Keywords: Family, Babiveih, Naqd

۱. Faculty member of Mazandaran University.

...THE PREVALENCE OF HAGIOGRAPHY IN ...۲۱

۲۱ The Prevalence of Hagiography in..."the Sixth and Seventh Centuries after Hijrah" Mahdi Gholam'ali (۱) The sixth and seventh centuries After Hijrah can be considered as a turning point in the history of Shiism. In this period, despite severe difficulties, the Shiites could resist against the doubts and accusations posed by common people and ruling systems. This period is referred to as a period of stagnation in the history of Shiite Hadith. Although such a description is true for this period in comparison to the previous centuries, it should be noticed that the enmity of the opponents was very severe and the authors did their best to resist against the various attacks arranged by the rulers. The hagiographic and Arba'inographic (writing about the fortieth day after the martyrdom of Imams PBUT, esp. Imam Husayn PBUH) styles are manifestations of such great efforts. These styles were appealed to more than other styles. The styles had some strong and weak points. The growth and prevalence of

hagiography are more considerable in these two centuries; so that there are about sixty of such works written in a period of two hundred years. Discovering the reason behind such a growth is possible through the study of the remaining hagiographic books and the historical reports. The present research is an attempt to this end. The book of Naqd written by 'Abd al-Jalil Qazvini is one of the most important works having dealt with the issue of hagiographic sermons. It has illustrated the blurred conditions of that age properly. This book is a good source for the identification of the reasons and causes of the increase of hagiographies in these centuries. It seems that there were various political, scientific and culture reasons behind the growth in such a style of writing. Some of these reasons are referred to in this article. Keywords: hagiography, eulogistic biography, sixth century After Hijrah, stylistics, history of Hadith

...THE STYLISTIC, STRUCTURAL AND INTELLECTUAL .۲۲

۲۲The Stylistic, Structural and Intellectual...Characteristics of the Book of "Naqd"Dr. 'Abdorrezza Modarreszadeh (۱)As a result of direct interaction of some poets with the political centers at their age, Persian language and literature like a mirror reflects the prevalent and official beliefs which are in accordance with the beliefs of Sunnites.Although the outstanding characters of the Persian literature, despite their tendencies toward Sunnites, never withdrew from expressing reverence to the Ahl al-Bayt PBUT, the jurisprudential and theological discussions considered by the poets developed based on denominational beliefs.The book of Naqd, written by a sincere author who supports the Shiite beliefs, reminds us of a period when denominational confrontations and challenges were at their peak (sixth century After Hijrah). This book, despite its significance, has remained almost unnoticed during the centuries after it was written.

Associate professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University,. -۱
Kashan Branch

The present article is a concise attempt to introduce the literary style, structure and values of this precious book, which can be a base for dealing with "Shiite Literature". Keywords: Naqd, Persian prose, stylistics, Shiite literature

۲۳. ...A STUDY OF THE LINGUISTIC FORM

۲۳A Study of the Linguistic form...of the Book of "Naqd" with a Reference to its Content Maryam Ghaffary Jahed (۱) The book of Naqd was authored by 'Abd al-Jalil Qazwini, a Shiite scholar of the sixth century After Hijrah. The book was written against Fada'ih al-Rawafid. The book, having been written fifty years before the attack of the Moguls, is a considerable resource because of the useful information it provides about the names of the Shiite books, neighborhoods, and libraries in the cities of Iran, some of which exist no more. The book of Naqd was written in the mid sixth century and linguistically was influenced by three stylistic procedures: the prose style of the Samani period, the prose style of the Ghaznavi and Seljuqs I period, and the technical style. Furthermore, from another point of view, some of the terms and combinations of this book were influenced by the dialect of the residents of Ray. In the first part of this article, the importance and value of content of the book have been explained; and in the

second part, after an explanation of the characteristics of the styles of the three periods of the Persian prose, the manifestation of these styles and also the role of the language prevalent in Ray have been illustrated through some examples quoted from the book. Keywords: the linguistic form of the book of Naqd, Samani period, Ghaznavi and Seljuqs period, technical prose, literary arrays

...THE ETHICAL CONSIDERATIONS AND RITES ۲۴

۲۴The Ethical Considerations and Rites...of Argumentation in the Book of "Naqd"Dr. Seyyed Hasan Islami Ardakani (۱) This article tries to present an analysis of the approach taken by 'Abd al-Jalil Razi in responding to the claims made by the author of the book of Ba'd Fada'ih al-Rawafid. Razi's approach of responding is not equally characterized in all cases. Sometimes, it is accurate, calculated critical and moral and some other times it is disputatious. Generally, Razi's book does not have a clear structure and the author has been basically concerned with responding to the objections presented in the Ba'd Fada'ih al-Rawafid, one by one. Hence, this article tries to study the characteristics of the approach in his responses and to classify the samples found throughout the book. This article has reached a classification of sixteen categories based on the key points in 'Abd al-Jalil Razi's approach. Some of these categories are: discordance about the claims ;made about background of Shiism

references to the ignored or unnoticed specific requisites of the 'Ash'ari thought, to which the opponent writer belongs; maintenance of the reverence toward the family of the Prophet PBUH throughout argumentations, unlike the opponent writer; using dilemmas against the opponent to disarm him; revealing the dual standpoints taken by the opponent; proceeding through explanation, clarification and removing the doubts; pointing to the logical fallacies; and application of the strategy of tit for tat. Keywords: the ethics of argumentation, 'Abd al-Jalil Razi, Naqd, Ba'd Fada'ih al-Rawafid; opponent, violator.

"ARGUMENTATION AND UNITY IN THE BOOK OF "NAQD .۲۵

۲۵Argumentation and Unity in the Book of "Naqd" Seddiqeh Labbani Motlaq (۱) Naqd is a book in rejection of the objections and doubts posed against Shiism. This book was authored by the great scholar, 'Abd al-Jalil Qazwini Razi, and was written in an argumentative mode. 'Abd al-Jalil is considered as one of the first Shiite scholars following an accurate approach in debate, who has taken a considerable step for the approximation of denominations. The present article aims at finding an appropriate approach to attain integration between the "religious debate" and "the unity of the Islamic denominations". It is believed that 'Abd al-Jalil has depicted such an integration appropriately; because he has fulfilled a suitable argument for the development and maintenance of the Islamic unity through considering such aspect as: accepting the truth and noting the common aspects of the parties andKeywords: Naqd, 'Abd al-Jalil Qazvini, debate, unity

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری
۴. صرفاً ارائه محتوای علمی
۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه
۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی
۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...
۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...
۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com
۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ...
۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی
۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...
۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)
۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)
۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و ... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

